

Funded by
the European Union

รายงานฉบับสมบูรณ์

การประเมินความเปราะบางต่อภัยน้ำท่วมของชุมชน
ในบริบทการพัฒนาเมืองและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
กรณีศึกษา เทศบาลเมืองหนองสำโรง จังหวัดอุดรธานี

ภายใต้

โครงการประชาสังคมร่วมแรงเพื่อเปลี่ยนแปลงเมือง
สนับสนุนโดยสหภาพยุโรป

จัดทำโดย

ศูนย์ส่งเสริมสังคมและสิ่งแวดล้อมกลุ่มน้ำโขง (ศสล)

วันที่ 1 เดือนตุลาคม ปี 2564 ถึงวันที่ 30 เดือนกรกฎาคม ปี 2565

คำนำ

เมืองหนองสำโรงกำหนดพื้นที่ชุมชนเป้าหมายในการประเมิน 3 ชุมชน คือ ชุมชนไทยสมุทร 1 2 และ 3 เป็นชุมชนที่มีขนาดพื้นที่ 1.32 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ในระบบนิเวศเดียวกัน คือ พื้นที่ลุ่มต่ำ เป็นแอ่งกระทะ ดังนั้น บริเวณชุมชนนี้จึงเป็นจุดรองรับการไหลของน้ำจากระบบนิเวศหลายแหล่ง ได้แก่ จากเทศบาลนครอุดรธานี ตำบลนาดีและตำบลเชียงพิณ ซึ่งอยู่ในตำแหน่งที่สูงกว่าตำบลหนองสำโรง (ศูนย์ส่งเสริมสังคมและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำโขง, 2565)

การกลายเป็นเมืองของชุมชนไทยสมุทรมีสาเหตุมาจากการขยายตัวของเทศบาลนครอุดรธานี และเทศบาลเมืองหนองสำโรงมาตลอดสองทศวรรษที่ผ่านมา ที่ดินเกษตรกรรมถูกปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่อยู่อาศัยและเพื่อการพาณิชย์กรรม ผู้คนแตกตัวสู่อาศัยอันหลากหลายที่สะท้อนความเป็นสังคมเมือง ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อระบบนิเวศดั้งเดิมของชุมชนที่เคยมีศักยภาพในการปรับตัวต่อภัยพิบัติให้ด้วยประสิทธิภาพและเพิ่มความเปราะบางมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะภาวะน้ำท่วมของชุมชนที่มีลักษณะแตกต่างกัน กล่าวคือ ในช่วงแรกของการก่อตั้งชุมชนยังส่งผลกระทบต่อระดับที่ไม่รุนแรงมากนัก แม้น้ำจะท่วมเป็นประจำทุกปีแต่เกิดขึ้นในช่วงเวลาสั้น ๆ เท่านั้น เพราะมวลน้ำจะไหลจากชุมชนสู่พื้นที่ลุ่มต่ำลงห้วยได้สะดวกโดยไม่มีสิ่งก่อสร้างกีดขวาง แตกต่างกับช่วงที่มีการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยและถนนที่ขวางทางน้ำแบบไม่มีการควบคุมความเสียหายจึงมีมากกว่า เนื่องจากมวลน้ำจะท่วมชุมชนในระดับสูงและขังอยู่นานเป็นสัปดาห์ แนวโน้มเช่นนี้จะดำเนินต่อไปในอนาคตหากบริบทการพัฒนาเมืองและเงื่อนไขอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องไม่ได้รับการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพปัญหา ซึ่งสิ่งเหล่านี้

ดังนั้น ประเด็นความเปราะบางที่เมืองหนองสำโรงเผชิญ คือ ภาวะน้ำท่วมซ้ำซากที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน โดยชุมชนไทยสมุทรเคยผ่านเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่มา 2 ครั้ง คือ ในปี 2544 ชุมชนจมอยู่ใต้มวลน้ำที่สูงถึง 1.50 เมตร ได้รับความเสียหายเป็นวงกว้าง ภัยพิบัติในครั้งนั้นถือเป็นครั้งที่มีรุนแรงมากที่สุดตั้งแต่ตั้งชุมชนมา และในปี 2545 ซึ่งเป็นผลจากเขื่อนบ้านจั่นแตก แต่ระดับน้ำเข้าท่วมชุมชนเพียง 1.20 เมตรและท่วมเป็นเวลานานไม่นานนัก ความรุนแรงจึงน้อยกว่าครั้งแรก และในปัจจุบันชุมชนชาวบ้านยังต้องใช้ชีวิตอยู่กับน้ำที่ท่วมขังเป็นประจำทุกปี แม้ระดับน้ำจะไม่สูงมากนัก คือ ประมาณ 30 ซม ถึง 1 เมตร แต่ท่วมยาวนานมากกว่าในอดีต ซึ่งได้สร้างความเสียหายให้ชาวบ้านในหลายด้าน ได้แก่ 1) ด้านทรัพย์สินจากกรณีน้ำไหลเข้าท่วมบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ในที่ต่ำจนข้าวของเครื่องใช้เสียหาย โดยเฉพาะในบางปีที่น้ำท่วมขังนานเป็นสัปดาห์ หลังน้ำลดจะปรากฏร่องรอยการกัดเซาะผนังปูนและพื้นซีเมนต์ บ้านหลายหลังที่ได้รับผลกระทบสะสมเป็นเวลาหลายปีพื้นและผนังบ้านได้เกิดรอยแตกร้าวทั่วตัวบ้าน 2) ด้านการสัญจร เป็นอีกปัญหาที่สร้างความเดือดร้อนให้ชาวบ้าน เนื่องจากน้ำได้ท่วมกระจายครอบคลุมทั่วทุกตรอกซอกซอย โดยเฉพาะในจุดที่เป็นพื้นที่ลุ่มต่ำระดับน้ำมักท่วมสูงกว่า 50-100 ซม. และไหลเชี่ยวจนรถเกือบทุกชนิดไม่สามารถวิ่งสัญจรผ่านไปมาได้ นอกจากนี้ยังส่งผลให้ถนนหลายเส้นถูกน้ำกัดเซาะจนพื้นผิวขรุขระ บางเส้นเกิดรอยแตกร้าวและยุบตัวจนกลายเป็นจุดเสี่ยงภัยของผู้ใช้รถใช้ถนน 3) มลพิษและสิ่งปฏิกูลที่มาพร้อมกับน้ำท่วมขัง เป็นอีกปัญหาที่ชาวบ้าน คือ น้ำเน่าส่งกลิ่นเหม็นและสะสมเต็ม ส่วนปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะกลุ่มผู้หญิงและผู้สูงอายุ คือ น้ำกัดเท้าและโรคผิวหนังที่เกิดจากการสัมผัสน้ำเน่าเสีย รวมถึงถึงปัญหาความเครียดที่เป็นผลพวงจากการเปลี่ยนแปลงชีวิตแบบฉับพลัน

ความเปราะบางที่เกิดขึ้นในเมืองหนองสำโรงนี้มีสาเหตุหลักมาจากปัญหาของระบบเมือง ได้แก่

1) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งมีสาเหตุมาจากระบบโครงสร้างที่ไม่สัมพันธ์กัน ไม่ได้มาตรฐานหรือไม่มีระบบ

รองรับ เช่น ระดับถนน ระบบท่อระบายน้ำและโครงข่ายท่อระบายน้ำ 2) ด้านระบบและกลไกการบริหารจัดการภัยพิบัติภายในท้องถิ่น ซึ่งยังต้องเชื่อมโยงความช่วยเหลือกับหน่วยงานอื่น เช่น บุคลากร เครื่องมือและอุปกรณ์ เป็นต้น แต่ก็ยังมีข้อจำกัดในการทำงานเชิงบูรณาการร่วมกันของฝ่ายต่าง ๆ ท้องถิ่นขาดแผนรองรับการจัดการภัยพิบัติที่สัมพันธ์กับการพัฒนาเมืองในบริบทใหม่ ข้อจำกัดด้านงบประมาณ การทำงานเชิงเครือข่ายท้องถิ่นที่ทับซ้อนกันแบบท้องถิ่นข้ามท้องถิ่น รวมทั้งขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการบริหารจัดการภัยพิบัติ 3) ด้านกฎหมายและระเบียบปฏิบัติ โดยเฉพาะกฎหมายผังเมืองที่ควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินให้สอดคล้องกับการพัฒนาท้องถิ่นและจังหวัด แต่ที่ผ่านมาผังเมืองยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการปัญหาภัยพิบัติที่ชัดเจน มีการยืดหยุ่น ผ่อนปรนและเอื้อประโยชน์ให้เกิดการปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการประกอบธุรกิจและอื่น ๆ และแนวโน้มการแก้ไขผังเมืองรอบใหม่จะให้ความสำคัญกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจของเมืองมากกว่าการจัดการภัยพิบัติ 4) ด้านระบบนิเวศธรรมชาติ การพัฒนาห้วยดานให้เป็นคลองคอนกรีตและการปิดล้อมรั้วที่ดินริมห้วยดานมีผลให้ชาวบ้านบางส่วนสูญเสียแหล่งอาหารและพื้นที่ใช้ประโยชน์ตามแนวริมห้วยไป

การศึกษาความเปราะบางต่อภัยน้ำท่วมคณะผู้ประเมินได้พบข้อมูลที่สำคัญหลายประเด็นที่สามารถนำไปปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงวิธีการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาคือ โดยเฉพาะการสร้างการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาหารือกันระหว่าง อปท. หน่วยงานราชการ ภาคประชาสังคม และประชาชนในพื้นที่ การปรับเปลี่ยนมุมมองในการแก้ไขปัญหาเชิงองค์รวมไม่แยกส่วนเลือกแก้ไขเพียงด้านใดด้านหนึ่งจนละเลยการฉวยใช้ทุนในมิติต่างๆเข้ามาร่วมแก้ไขปัญหาคณะผู้ประเมินมีความคาดหวังเป็นอย่างมากในการผลักดันชุดข้อมูลเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาหารือกัน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนชาวไทยสมุทรที่ได้รับความเดือดร้อนมากอย่างยาวนาน

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	
สารบัญตาราง	
สารบัญภาพ	
1.ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
2.วัตถุประสงค์ของการศึกษา	2
3.กระบวนการดำเนินการศึกษา	2
4.พื้นที่ศึกษา	3
5.ความเปราะบางของชุมชน	11
6. ความเปราะบางของเมืองต่อภาวะน้ำท่วมชุมชน	18
7. ภาคผนวก	23

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 แสดงบริบททั่วไป	9
ตารางที่ 2 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ	10
ตารางที่ 3 ประสิทธิภาพการเผชิญปัญหาในรอบ 5 ที่ผ่านมา	11
ตารางที่ 4 สถิติการเกิดน้ำท่วม ตั้งแต่ ปี 2551-2564	11
ตารางที่ 5 แสดงข้อมูลการจัดการภัยพิบัติน้ำท่วม	16

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 แผนที่แสดงเขตชุมชนเทศบาลเมืองหนองสำโรง	3
ภาพที่ 2 แสดงแผนที่เขตเทศบาลเมืองหนองสำโรงและพื้นที่ใกล้เคียง	4
ภาพที่ 3 แสดงลักษณะทางกายภาพของชุมชนไทยสมุทร 1	5
ภาพที่ 4 แสดงลักษณะทางกายภาพของชุมชนไทยสมุทร 2	6
ภาพที่ 5 แสดงลักษณะทางกายภาพของชุมชนไทยสมุทร 3	7
ภาพที่ 6 คลองผันน้ำฝั่งทิศตะวันตก	12
ภาพที่ 7 แสดงทิศทางการไหลของน้ำในพื้นที่ชุมชนไทยสมุทรและพื้นที่ใกล้เคียง	14
ภาพที่ 8 แสดงฝังกองอำนวยการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เทศบาลเมืองหนอง สำโรง	18

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความเปราะบาง (vulnerability) เป็นแนวคิดที่ถูกกล่าวถึงอย่างมากเมื่อต้องการทำความเข้าใจ สภาวะ กระบวนการ ปัญหา ผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่เป็นผลจากภัยพิบัติ โดย Potential for Disruption or Harm ให้ความหมายว่า เป็นสภาพ หรือสิ่งที่มีผลต่อการได้รับภัยพิบัติของชุมชน ซึ่งสามารถ พิจารณาได้จากหลายมิติเชื่อมโยงกัน เช่น กายภาพของชุมชน สภาพเศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม ด้าน สังคม ประชากร พฤติกรรม และสภาพจิตใจ ปัจจัยเหล่านี้ไม่เพียงมีลักษณะที่ผันผวนไปตามบริบทที่เกี่ยวข้อง อยู่ตลอดเวลา แต่ยังมีผลกระทบต่อระดับของผลกระทบที่มีต่อประชากรและชุมชนแต่ละกลุ่มให้มีความแตกต่างกัน ออกไปด้วย (อนุสรรา โพธิ์ศรี และ ผกา มาศ ถิ่น พังงา, มปป.)

ดังเช่นกรณีของอุดรธานีเป็นจังหวัดที่มีการเติบโตของพื้นที่เมืองแบบก้าวกระโดด อันเป็นผลมาจาก แรงหนุนด้านเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า และยุทธศาสตร์การพัฒนาอนุ ภูมิภาคลุ่มน้ำโขง อีกทั้งการเติบโตของเมืองยังมีลักษณะกระจายตัวออกไปยังพื้นที่รอบนอกเขตเทศบาลนคร ต่อเนื่อง แต่เมืองในเขตเทศบาลนครและพื้นที่รอบนอกต่างก็มีความเสี่ยง ความเปราะบางต่อปัญหาน้ำท่วม เป็นประจำ เนื่องจากพื้นที่เมืองส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลุ่มต่ำรับน้ำจากพื้นที่สูงทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ขณะเดียวกันการพัฒนาเมืองที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินในหลายลักษณะ เช่น การขยายโครงสร้างพื้นฐาน ย่าน การค้า สร้างพื้นที่บริการและอุตสาหกรรม และที่อยู่อาศัยที่ไม่สอดคล้องกับผังเมืองก็นับเป็นสาเหตุให้เกิด ความเสี่ยงและความเปราะบางของประชาชนต่อภัยพิบัติเช่นกัน (มูลนิธิสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย, มปป.) (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, มปป.) อย่างไรก็ตาม งานศึกษาด้านสถาปัตยกรรมและผังเมือง ได้ระบุว่า พื้นที่เมืองนอกเขตเทศบาลนครอุดรธานีในด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ และทิศตะวันออกเฉียงใต้ เช่น พื้นที่ บางส่วนของตำบลหนองขอนกว้างอยู่ในเขตเทศบาลตำบลหนองบัว และพื้นที่ส่วนหนึ่งของตำบลบ้านเลื่อมใน เขตเทศบาลเมืองหนองสำโรง มีความเสี่ยงและความเปราะบางต่อภาวะภัยน้ำท่วมสูงกว่าพื้นที่เมืองส่วนใหญ่ ในเขตเทศบาลนคร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีประสบการณ์ในการจัดการปัญหาน้ำท่วมมาก่อน จึงมีศักยภาพในการ รับมือกับภัยพิบัติมากกว่าเมืองรอบนอก (สุธี อนันต์สุขสมศรี และนิจ ตันติศิรินทร์, 2561)

ชุมชนไทยสมุทรเป็นชุมชนที่ประสบปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากทุกปี มีพื้นที่โดยประมาณ 1.32 ตาราง กิโลเมตร ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นแอ่งกระทะรับน้ำ มีประชากรประมาณ 1,800 คน การใช้ประโยชน์ที่ดินใน พื้นที่รอบในถือว่ามีเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากมีการขยายตัวของพื้นที่อยู่อาศัย และพาณิชยกรรม อีกทั้งยังเป็นพื้นที่รองรับน้ำหลักในช่วงฤดูฝน ส่วนพื้นที่รอบนอกด้านท้ายของชุมชนเป็นทุ่งนารองรับน้ำจาก พื้นที่รอบในระบายออกไปยังลำห้วยตาน ด้วยลักษณะการไหลของน้ำเช่นนี้จึงทำให้พื้นที่บริเวณท้ายชุมชนน้ำ จะเอ่อท่วมทุ่งนาของชาวบ้านและที่นารกร้างเป็นประจำทุกปี ปัญหาดังกล่าวได้สร้างความเสียหายและ ผลกระทบแก่ประชาชนในหลายด้าน เช่น ปัญหาสุขอนามัยและสุขภาพ น้ำท่วมพื้นที่ทำการเกษตร ถนนชำรุด การขาดรายได้ รวมถึงความยากลำบากในการใช้ชีวิตประจำวันและการคมนาคม

จากที่กล่าวมา การเกิดภาวะภัยน้ำท่วมซ้ำซากในเขตเทศบาลเมืองหนองสำโรง ได้ทำให้ชุมชนหลาย แห่งได้รับความเดือดร้อน ทั้งความเสียหายด้านทรัพย์สิน ความยากลำบากในการคมนาคมสัญจรและการอยู่ อาศัยในที่พัก รวมถึงปัญหาสุขอนามัยและสุขภาพ พื้นที่เกษตรกรรมได้รับความเสียหาย ถนนชำรุด การ สูญเสียรายได้ที่สัมพันธ์กับปัญหาหนี้สินและความยากจน แม้ที่ผ่านมามีหน่วยงานในพื้นที่อย่างเทศบาลหนอง

สำโรง องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) และส่วนราชการจังหวัด ได้พยายามเข้ามาแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยตลอด แต่ดูเหมือนว่านอกจากปัญหายังไม่หมดไปแล้ว ในทางกลับกันกับมีแนวโน้มที่จะรุนแรงขึ้นอีกในอนาคต เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีการขยายตัวของพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่พาณิชยกรรม การเพิ่มขึ้นของประชากรที่รวดเร็ว ขณะที่การใช้ประโยชน์ที่ดินยังขาดความเหมาะสมกับศักยภาพและสภาพปัญหาของพื้นที่ ส่วนความพร้อมของระบบการป้องกันภัยขององค์กรท้องถิ่นและศักยภาพการรับมือกับภัยน้ำท่วมของประชาชนแต่ละกลุ่มยังมีลักษณะที่เหลื่อมล้ำกัน รวมถึงข้อจำกัดในการวางแผนพัฒนาเมืองให้สอดคล้องกับแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่นับวันจะยิ่งมีความไม่แน่นอนและซับซ้อนมากขึ้นเป็นลำดับ (มูลนิธิสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย, มปป.)

ดังนั้น การทำความเข้าใจสภาวะความเปราะบางของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองสำโรงต่อภัยน้ำท่วมซ้ำซาก ในมิติทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม จิตใจ สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม จะช่วยให้เราเห็นถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อความเปราะบาง การเกิดผลกระทบ และขีดจำกัดการปรับตัวของคนในชุมชนกลุ่มต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ผู้มีฐานะดี ผู้มีฐานะปานกลาง ผู้มีรายได้น้อย กลุ่มคนจนและผู้สูงอายุได้อย่างครอบคลุม อันจะเป็นประโยชน์ค่อนข้างมากสำหรับการวางแผนปรับตัวรับมือและแก้ไขปัญหาน้ำท่วมที่สามารถตอบสนองต่อปัญหาของกลุ่มเป้าหมายทั้ง ระดับบุคคล กลุ่ม ชุมชน และท้องถิ่น ต่อไปข้างหน้า

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) เพื่อศึกษาสภาวะความเปราะบางของชุมชนต่อภัยน้ำท่วมที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาเมืองและสภาพภูมิอากาศ
- 2) เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลความเปราะบางของชุมชนเป็นข้อเสนอเชิงแนวทางการปรับตัวของชุมชนและการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นเพื่อรับมือกับภัยน้ำท่วม

3. กระบวนการดำเนินการศึกษา

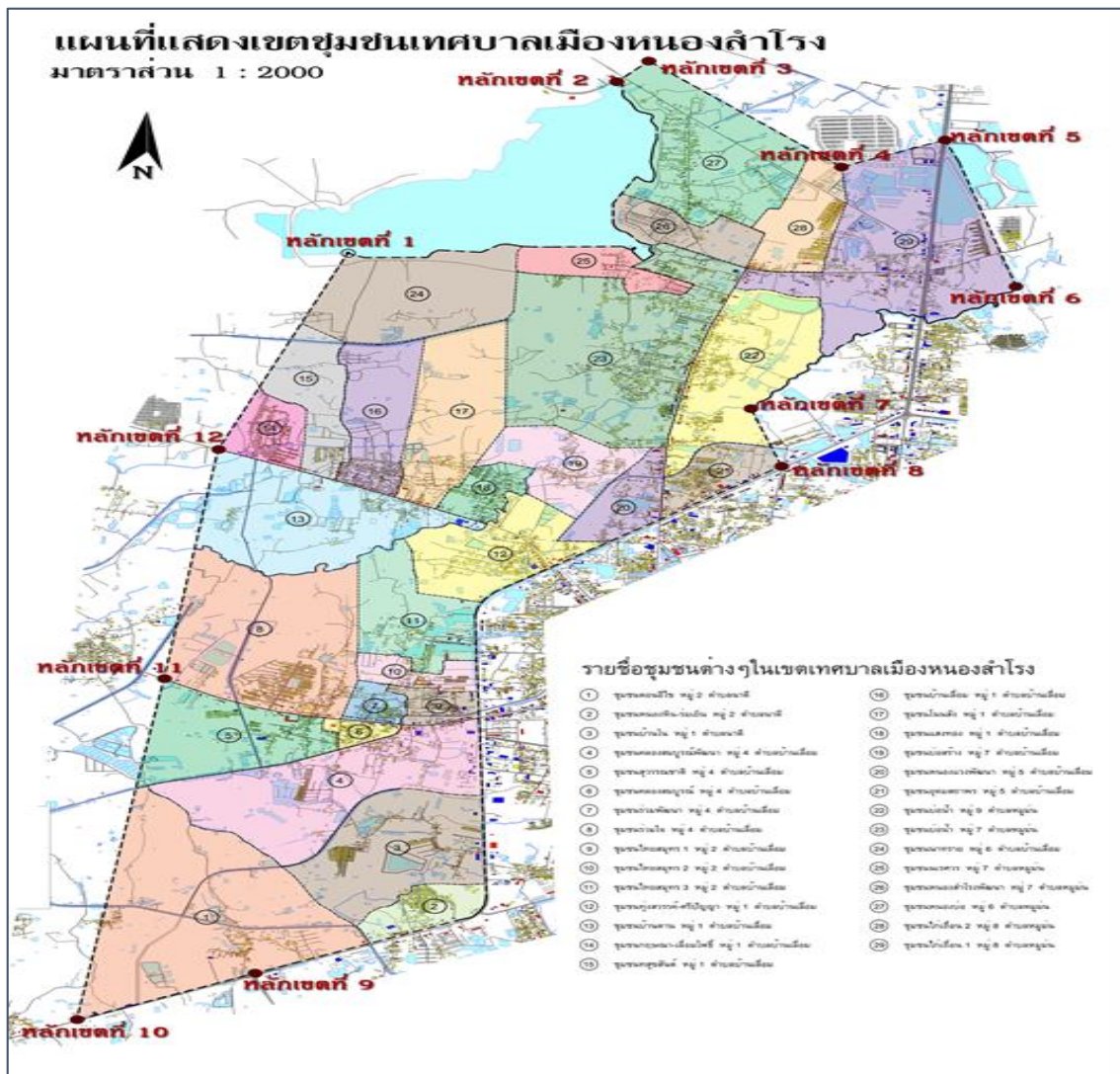
การศึกษานี้เป็นการประเมินความเปราะบางของเมือง คณะผู้ศึกษาได้กำหนดกรอบการศึกษาครอบคลุมในหลายประเด็นด้วยกัน ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน สถานการณ์ภัยพิบัติน้ำท่วมในช่วงเวลาต่างๆ ผลกระทบ ระบบ/กลไกการบริหารจัดการภัยพิบัติ พัฒนาการของกฎหมายผังเมือง กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการป้องกัน ควบคุม การใช้ที่ดินและการแก้ปัญหาน้ำท่วม โดยใช้แนวทางการวิเคราะห์ประเมินความเปราะบางที่พัฒนาโดยโครงการประชาสังคมร่วมแรงเพื่อเปลี่ยนแปลงเมือง ร่วมกับการประชุมกลุ่ม การสัมภาษณ์ การสังเกต และการใช้แบบสอบถาม พื้นที่ศึกษาและกลุ่มเป้าหมายจำนวนทั้งสิ้น 100 คน ครอบคลุมกลุ่มประชาชนทั่วไป และกลุ่มประชาชนชายขอบ ในชุมชนไทยสมุทร 1,2,3 ในเขตเทศบาลเมืองหนองสำโรง

4. พื้นที่การศึกษา

4.1 ข้อมูลทั่วไปของเทศบาลเมืองหนองสำโรง และชุมชนไทยสมุทร 1,2,3

4.1.1 เทศบาลเมืองหนองสำโรง

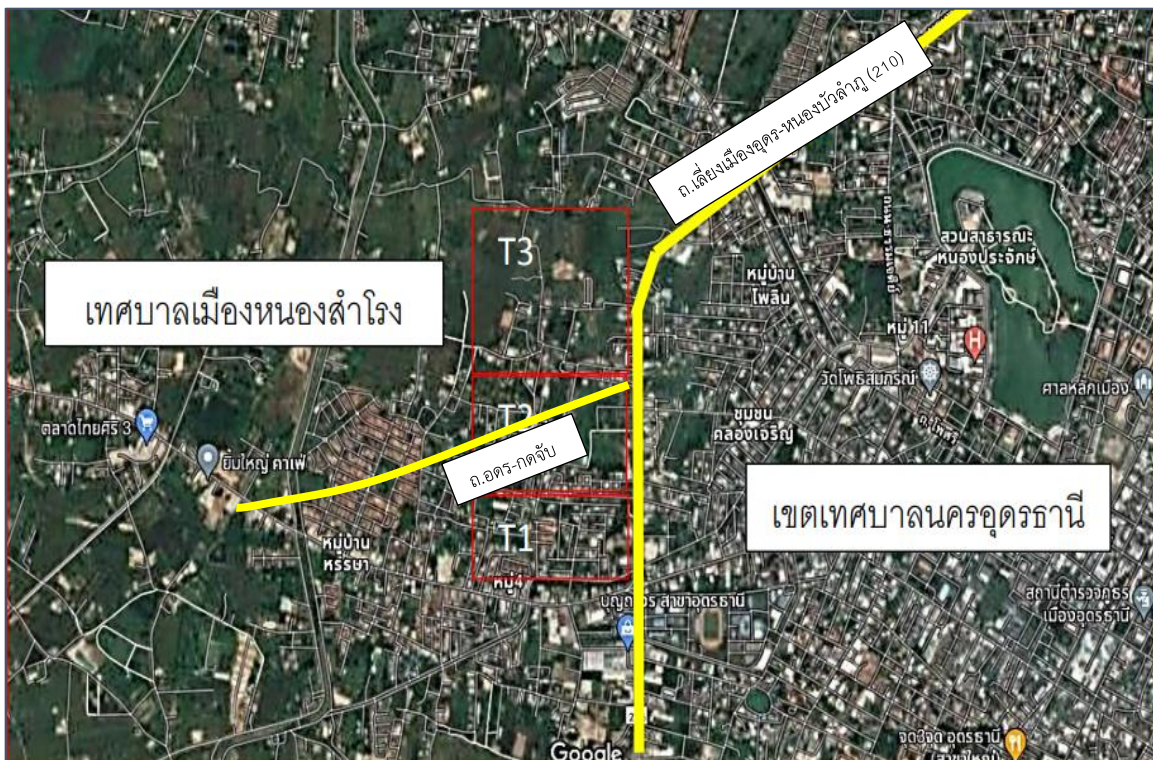
เทศบาลหนองสำโรง มีลักษณะเป็นพื้นที่แอ่งกระทะ ขนาด 24.85 ตารางกิโลเมตร หรือ 15,500 ไร่ มีลำห้วยดานเป็นห้วยสายเดียวที่ไหลผ่านและทำหน้าที่รองรับน้ำจากชุมชนออกนอกเขตเมือง ส่วนหนองสำโรงก็ถือว่าเป็นพื้นที่รับน้ำขนาดใหญ่ของพื้นที่ มีเขตปกครองครอบคลุม 3 ตำบล คือ ตำบลหม่อมมัน ตำบลนาดี ตำบลบ้านเลื่อม มีชุมชน 29 ชุมชน ประชากร 28,429 คน ประชากรวัยทำงานส่วนใหญ่ก้าวออกจากการทำเกษตรกรรมไป รับจ้างทั่วไป รับราชการ และค้าขาย สัดส่วนการทำเกษตรกรรมจึงลดลงอย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงเขตชุมชนเทศบาลเมืองหนองสำโรง

4.1.2 ชุมชนไทยสมุทร 1,2,3

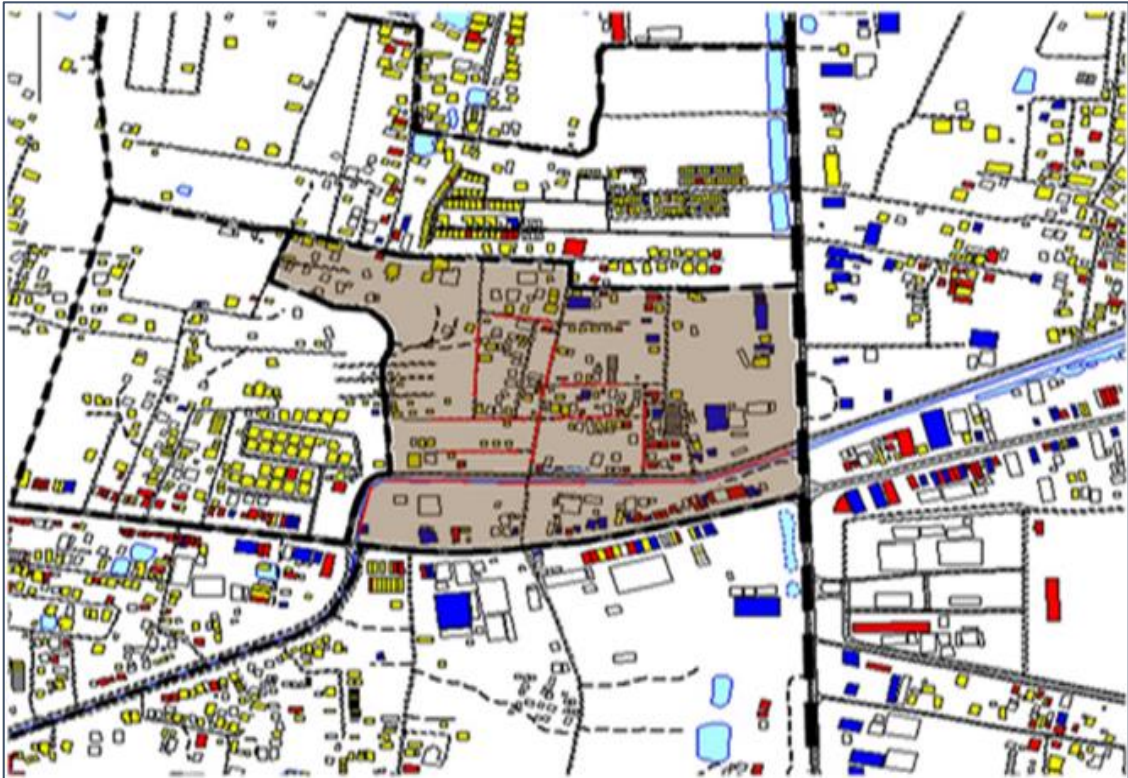
ชุมชนไทยสมุทร 1 2 และ 3 เป็นชุมชนที่มีขนาดพื้นที่ 1.32 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ในระบบนิเวศเดียวกัน มีลักษณะเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำแลดูคล้ายแอ่งกระทะ บริเวณนี้จึงเป็นจุดรองรับการไหลของน้ำจากตำบลนาดี และตำบลเชียงพิณ ในเขตเทศบาลเมืองหนองสำโรงที่ตั้งอยู่สูงกว่า และการผันน้ำออกจากเขตเทศบาลนครอุดรธานี ส่วนแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ และระบบชลประทานในพื้นที่ พบว่า ท้ายชุมชนไทยสมุทร 3 มีลำห้วย 1 ห้วย ชาวบ้านเรียกว่า ห้วยदान มันทำหน้าที่รองรับน้ำจากชุมชนไทยสมุทร 1,2,3 และชุมชนใกล้เคียง บริเวณรอยต่อระหว่างชุมชนไทยสมุทร 3 กับ ชุมชนรวมใจ พบหนองน้ำสาธารณะ 1 หนองชาวบ้านเรียกว่า หนองท่อม แหล่งน้ำแห่งนี้นอกจากชาวบ้านใช้เป็นแหล่งหาอาหารตามฤดูกาลแล้ว มันยังทำหน้าที่รองรับน้ำธรรมชาติในฤดูฝนที่สามารถช่วยลดความรุนแรงของปัญหาน้ำท่วมชุมชนได้อีกด้วย ส่วนคลองชลประทานพบจำนวน 1 สาย ขนานไปกับชุมชนไทยสมุทร 1 ชาวบ้านเรียกว่า คลองเจริญ คลองสายนี้ทำหน้าที่ลำเลียงน้ำจากเขื่อนห้วยหลวงเข้าไปเติมให้หนองประจักษ์ในเขตเทศบาลนครอุดรธานี สำหรับทรัพยากรประเภทอื่นจากการสำรวจไม่พบพื้นที่ป่าหัวไร่ปลายนา และ ป่าสาธารณะประโยชน์ในพื้นที่

ภาพที่ 2 แสดงแผนที่เขตเทศบาลเมืองหนองสำโรงและพื้นที่ใกล้เคียง

ลักษณะทางกายภาพของชุมชนไทยสมุทร 1

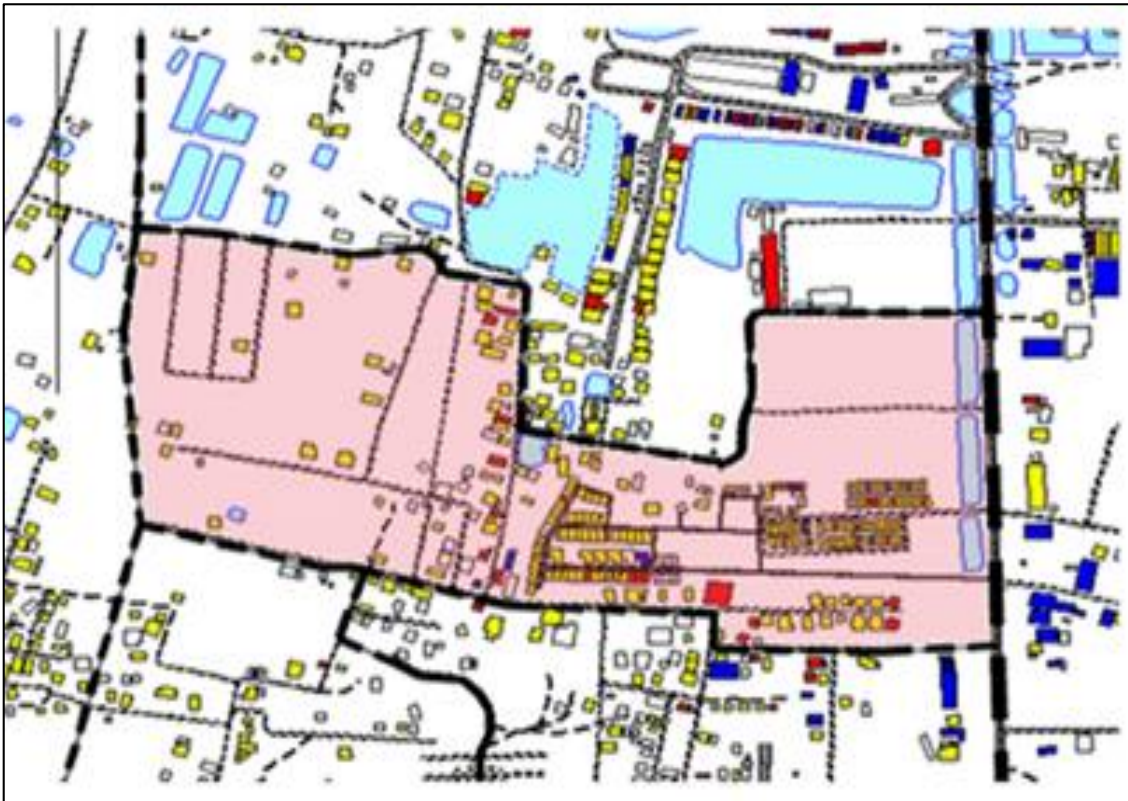
ลักษณะพื้นที่และประชากรของชุมชนไทยสมุทร 1 พื้นที่ร้อยละ 80 เป็นที่อยู่อาศัย ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 10 เป็นพื้นที่รกร้าง (ข้อมูลประชุมกลุ่มย่อย 26 พ.ย.64) บริเวณที่อยู่อาศัยปรากฏบ้านทั้งหมด 350 หลังคาเรือน ประชากรโดยรวม 562 คน สัดส่วนการประกอบอาชีพ กำลังศึกษา 33 คน ไม่มีอาชีพ 21 คน ทำการเกษตร 2 คน พนักงาน-รับราชการ รัฐวิสาหกิจ 54 คน พนักงานบริษัท 24 คน รับจ้างทั่วไป 59 คน และค้าขาย-ธุรกิจส่วนตัว 20 คน (สำนักทะเบียน เทศบาลหนองสำโรง, 2564)

ภาพที่ 3 แสดงลักษณะทางกายภาพของชุมชนไทยสมุทร 1

ลักษณะทางกายภาพของชุมชนไทยสมุทร 2 หมู่ที่ 2 ต.บ้านเลื่อม

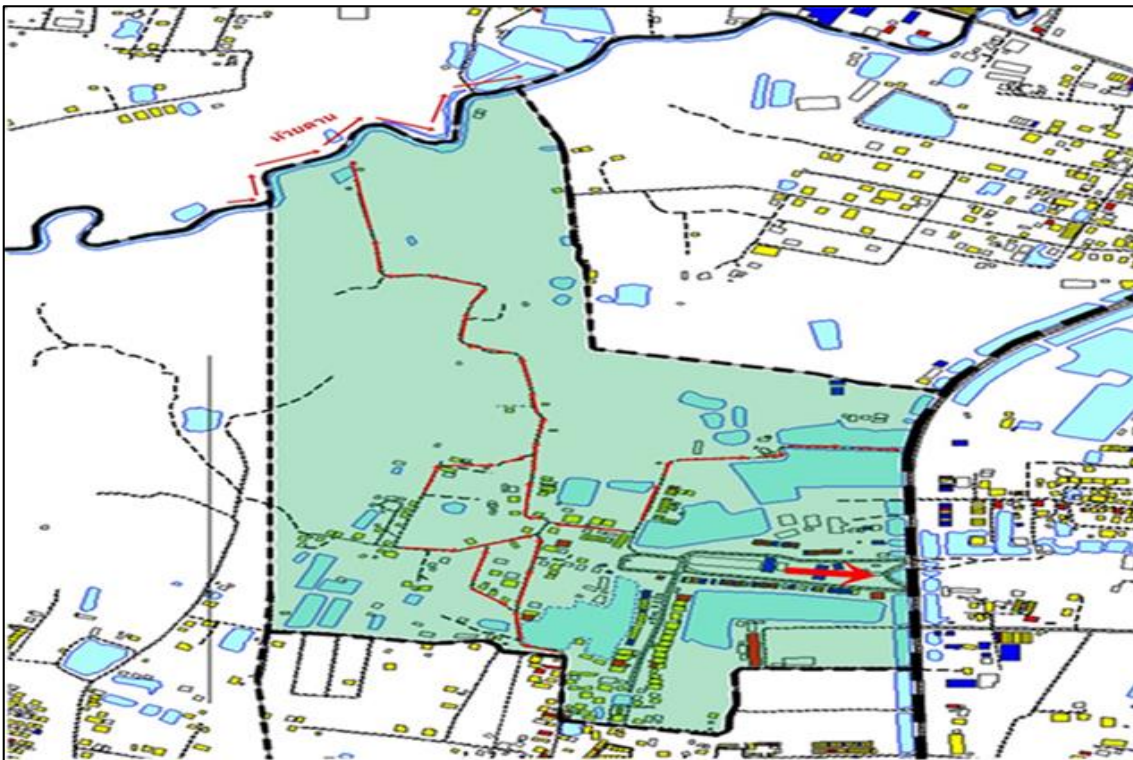
ลักษณะพื้นที่และประชากรของชุมชนไทยสมุทร 2 มีพื้นที่ร้อยละ 45 เป็นที่อยู่อาศัย พื้นที่รกร้างร้อยละ 10 ส่วนที่เหลือเป็นที่ดินประเภทอื่น เช่น ทาวน์เฮาส์ โครงการหมู่บ้านจัดสรร จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ โครงการ“ณาศศิ วิลล่า”(อยู่ระหว่างดำเนินการ) โครงการหมู่บ้านไทยสมุทร 1,2 (ข้อมูลประชุมกลุ่มย่อย 26 พ.ย.64) บริเวณที่อยู่อาศัยปรากฏบ้าน จำนวน 346 หลังคาเรือน มีประชากร 647 คน สัดส่วนการประกอบอาชีพ กำลังศึกษา 33 คน ทำการเกษตร 1 คน พนักงาน-ราชการ รัฐวิสาหกิจ 23 คน พนักงานบริษัท 6 คน รับจ้างทั่วไป 62 คน ค้าขาย-ธุรกิจส่วนตัว 33 คน อาชีพอื่นๆ 35 คน (สำนักทะเบียน เทศบาลหนองสำโรง, 2564)

ภาพที่ 4 แสดงลักษณะทางกายภาพของชุมชนไทยสมุทร 2

ลักษณะทางกายภาพชุมชนไทยสมุทร 3 หมู่ที่ 2 ต.บ้านเลื่อม

ลักษณะพื้นที่และประชากรของชุมชนไทยสมุทร 3 พื้นที่ร้อยละ 60 เป็นประเภทพื้นที่เกษตรกรรม แต่ปัจจุบันเหลือชาวบ้านที่ทำนาเพียงบางราย ส่วนที่เหลือกลายเป็นที่นารกร้างของนายทุน มีพื้นที่อยู่อาศัย ร้อยละ 30 ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 10 เป็นสถานีนขนส่งสาธารณะ (บ.ข.ส.แห่งที่ 2) พื้นที่พาณิชยกรรม ร้านอาหาร โกดังสินค้า และรีสอร์ท (ข้อมูลประชุมกลุ่มย่อย 26 พ.ย.64) ในพื้นที่ปรากฏที่อยู่อาศัย 307 หลังคาเรือน มีประชากรรวมทั้งหมด 614 คน สัดส่วนการประกอบอาชีพ กำลังศึกษา 30 คน ไม่มีอาชีพ 2 คน ทำการเกษตร 3 คน พนักงาน-ราชการ รัฐวิสาหกิจ 12 คน พนักงานบริษัท 3 คน รับจ้างทั่วไป 106 คน ค้าขาย-ธุรกิจส่วนตัว 22 คน อาชีพอื่นๆ 11 คน (สำนักทะเบียน เทศบาลหนองสำโรง, 2564)

ภาพที่ 5 แสดงลักษณะทางกายภาพของชุมชนไทยสมุทร 3

4.2 ประวัติชุมชนและการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

เดิมบริเวณชุมชนไทยสมุทร เป็นทุ่งนากว้างในพื้นที่บ้านถ่อน ซึ่งเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ย่านชานเมืองอุดร ฝั่งทิศตะวันตก ราว พ.ศ.2509 บริษัท ไทยสมุทรประกันภัย ได้ซื้อที่ดินแปลงใหญ่ติดกับถนนเลี่ยงเมือง (อุดร – หนองบัวลำภู) เขตรอยต่อกับเทศบาลนครอุดรธานีในปัจจุบัน และได้สร้างหมู่บ้านจัดสรรไทยสมุทร ระยะที่ 1 ขึ้นมา หลังโครงการแล้วเสร็จชาวบ้านถ่อนบางส่วนได้ขยับขยายเข้ามาจับจองที่พักอาศัยเป็นกลุ่มแรก พื้นที่ชานเมืองจึงเริ่มมีผู้คนเข้ามาอาศัยกันเพิ่มขึ้นแต่ก็ยังไม่ถึงกับหนาตามากนัก

ต่อมาในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2516-2520 ชุมชนไทยสมุทรได้ถูกจัดตั้งขึ้น โดยใช้ชื่อตามหมู่บ้านจัดสรรดังกล่าว กระทั่งเวลาล่วงเลยจวบจนถึงทศวรรษที่ 2540-2550 พื้นที่บริเวณนี้ได้รับความสนใจจากผู้คนในเขตเทศบาลนคร และต่างถิ่นเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เปิดโอกาสให้ขบวนการปลูกปั่นราคาที่ดินทำงานกันอย่างแข็งขัน ในสมัยนั้นที่ดินถูกปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์อย่างซับซ้อน พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่รกร้างถูกถม และเปลี่ยนเป็น บ้านพักอาศัย บ้านจัดสรร ร้านค้า โกดังอาคารพาณิชย์ สถานีขนส่งสาธารณะแห่งที่ 2 ร้านอาหาร รีสอร์ท พร้อมๆกับการเปลี่ยนมือผู้ถือครองจากเจ้าของดั้งเดิมที่เป็นชาวบ้านไปเป็นคนต่างถิ่นและนายทุนนักเก็งกำไร ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้นำมาสู่การแบ่งเขตการปกครองชุมชนไทยสมุทรออกเป็น 3 ชุมชนเช่นในปัจจุบันในปี 2552 เพื่อให้สอดคล้องกับความหนาแน่นของประชากรและการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่เปลี่ยนไป

ปัจจุบันผู้คนในชุมชนไทยสมุทรจึงไม่เพียงมีความหลากหลายทั้งในแง่ของกลุ่มคนที่ผสมผสานระหว่างชาวบ้านถ่อนดั้งเดิม คนเมืองที่อพยพหนีความแออัดออกมาหาความสงบตามชานเมือง และคนต่างถิ่นที่เข้ามาประกอบอาชีพในเมืองอุดร แต่ทั้งหมดยังมีอาชีพที่ค่อนข้างหลากหลาย ไล่กันไปได้ตั้งแต่ พนักงานราชการ ลูกจ้าง แรงงาน ผู้ประกอบการ พ่อค้าแม่ขาย ส่วนคนที่เคยทำนาที่พากันก้าวออกจากแปลงเกษตรไปยึดอาชีพใหม่ๆตามวิถีแบบเมืองจนแทบพบเห็นชาวบ้านที่ทำการเกษตรได้ยากขึ้นเต็มที แนวโน้มในอนาคตความหนาแน่นของผู้อยู่อาศัยและความหลากหลายของกิจกรรมทางเศรษฐกิจบนที่ดินในเขตชุมชนไทยสมุทรจะมีมากยิ่งขึ้น เนื่องจากความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับการเติบโตของนครอุดรธานี

4.3 ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่หนองสำโรง

จากการสำรวจข้อมูลเชิงปริมาณจากตัวแทนในพื้นที่ตำบลหนองสำโรง จำนวน 100 ครัวเรือน ข้อมูลในด้านอายุของสมาชิกในครัวเรือน พบว่า ในครัวเรือนมีสมาชิกที่มีอายุระหว่าง 41-60 ปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 36.30 รองลงมาคือมากกว่า 60 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 29.90 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสมาชิกที่อาศัยอยู่ในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นวัยที่อยู่ในช่วงของวัยแรงงานและวัยผู้สูงอายุ

สำหรับอาชีพของครัวเรือน พบว่า ประชากรส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพ ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 25.70 รองลงมาเป็นกลุ่มนักเรียนนักศึกษา ร้อยละ 12.70 และเป็นกลุ่มอาชีพรับจ้าง ร้อยละ 11.20 นอกจากนี้ประชากร ยังประกอบอาชีพเป็น พนักงาน/ลูกจ้าง บริษัทหรือห้างร้านและรับราชการ/รัฐวิสาหกิจ ซึ่งมีสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 10.90 และ 10.10 ตามลำดับ จากงานศึกษานี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า ประชากรมากถึงร้อยละ 13.40 อยู่ในสถานะว่างงาน ซึ่งจากการสอบถาม พบว่า ประชากรกลุ่มดังกล่าวเป็นกลุ่มที่ทำงานในสถานประกอบการ ร้านค้า ร้านอาหาร ธุรกิจโรงแรม เมื่อประสบกับสถานการณ์โควิด จึงทำให้ได้รับผลกระทบจากการถูกเลิกจ้างไปด้วย นอกจากนี้ ปัจจุบันผู้ประกอบการได้ก้าวออกจากการ

ประกอบอาชีพเกษตรกรรมดั้งเดิม เพื่อไปประกอบอาชีพใหม่ตามวิถีของคนเมือง จึงเหลือเพียงร้อยละ 2.20 ที่ยังคงมีการทำนาปลูกข้าวอยู่ ดังที่แสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 บริบททั่วไป

บริบททั่วไป	ร้อยละ
อายุของครัวเรือน	
น้อยกว่า 20 ปี	12.50
ระหว่าง 20-40 ปี	21.40
ระหว่าง 41-60 ปี	36.30
มากกว่า 60 ปี	29.90
รวม	100.00
อาชีพของครัวเรือน	
เกษตรกร	2.20
รับจ้างทั่วไป	11.20
ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว	25.70
พนักงาน/ลูกจ้าง บริษัทหรือห้างร้าน	10.10
รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	10.90
รับราชการหรือลูกจ้างของหน่วยงานราชการ	5.80
นักเรียน/นักศึกษา	12.70
ไม่สามารถทำงานได้ เช่น พิการ	1.80
ว่างงาน	13.40
อื่น ๆ	6.20
รวม	100.00
การศึกษาของครัวเรือน	
ประถมศึกษา	24.60
มัธยมศึกษา	25.70
ปวช/ปวส	16.10
ปริญญาตรี	23.20
สูงกว่าปริญญาตรี	8.20
กำลังศึกษาอยู่	1.80
อื่น ๆ	0.40
รวม	100.00

4.4 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้นว่า การกลายเป็นเมืองของชุมชนไทยสมัยใหม่สาเหตุมาจากการขยายตัวของเทศบาลนครอุดรและเทศบาลเมืองหนองสำโรง ที่ดินเกษตรกรรมถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่อยู่อาศัยและพาณิชยกรรม ที่ดินบริเวณนี้ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก และเริ่มมีการปั่นราคาเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ในยุคนี้เองที่ดินได้ถูกปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์อย่างซับซ้อน พื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่รกร้างถูกเปลี่ยนให้เป็นบ้านพักอาศัย บ้านจัดสรร อาคารพาณิชย์ สถานีขนส่งสาธารณะ ร้านอาหาร รีสอร์ท ผู้คนที่เคยทำเกษตรหันไปยึดอาชีพใหม่ๆตามวิถีแบบเมือง เช่น พนักงานราชการ ลูกจ้าง แรงงาน ผู้ประกอบการ ค้าขาย

เมื่อพิจารณาข้อมูลการสำรวจข้อมูลด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนในพื้นที่เมืองหนองสำโรง จากตัวแทนครัวเรือน จำนวน 100 ครัวเรือน ด้านรายได้ของครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนมีรายได้อยู่ที่ระหว่างระหว่าง 15001-30000 บาทต่อเดือนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 45.00 รองลงมาคือมีรายได้มากกว่า 30000 บาทต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 39.00 และมีครัวเรือนใดในการสำรวจที่พบรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาท เพียงร้อยละ 5 สะท้อนให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนเมืองหนองสำโรง นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่ดีขึ้นทางด้านรายได้ของประชากรที่อยู่ในพื้นที่ด้วย โดยเฉพาะในแง่ของเศรษฐกิจ ที่ช่วยเพิ่มแหล่งจ้างงานและรายได้ให้แก่คนในชุมชนมากขึ้น อย่างไรก็ตามเมื่อทำการสำรวจรายจ่ายของครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนมีรายจ่ายระหว่าง 5000-15000 บาทต่อเดือนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 39.00 รองลงมามีรายจ่ายอยู่ระหว่าง 15001-30000 บาทต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 33.00 แสดงให้เห็นว่า แม้คนในชุมชนจะมีรายได้ที่มากขึ้นในขณะเดียวกัน ก็มีรายจ่ายเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน เนื่องจากวิถีชีวิตของชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงกลายเป็นเมืองมากขึ้นทั้งการอุปโภคและบริโภค ดังแสดงข้อมูลในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ	ร้อยละ
รายได้ของครัวเรือน	
น้อยกว่า 5000 บาท	5.00
ระหว่าง 5000-15000 บาท	11.00
ระหว่าง 15001-30000 บาท	45.00
มากกว่า 30000 บาท	39.00
รวม	100.00
รายจ่ายของครัวเรือน	
น้อยกว่า 5000 บาท	10.00
ระหว่าง 5000-15000 บาท	39.00
ระหว่าง 15001-30000 บาท	33.00
มากกว่า 30000 บาท	18.00
รวม	100.00

5. ความเปราะบางของชุมชน

ชุมชนไทยสมุทร เป็น 1 ใน 6 ชุมชน ในเขตเทศบาลเมืองหนองสำโรงที่เผชิญกับปัญหาน้ำท่วมมาโดยตลอดตั้งแต่จัดตั้งชุมชนขึ้นมา ซึ่งสอดคล้องกับการสำรวจข้อมูลครัวเรือน จำนวน 100 ครัวเรือน เกี่ยวกับประสบการณ์การเผชิญปัญหาในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา ที่พบว่า ครัวเรือนในชุมชนที่ประสบปัญหาน้ำท่วมมีมากถึงร้อยละ 72 รองลงมาคือประสบปัญหาการขยายตัวของเมือง ปัญหาการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ร้อยละ 54 และ 35 ตามลำดับ ซึ่งปัญหาดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันและนำไปสู่การเกิดปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากในชุมชน แสดงให้เห็นดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ประสบการณ์การเผชิญปัญหาในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา 5 อันดับแรก (ตอบได้หลายข้อ)

ประสบการณ์	ร้อยละ
1. ปัญหาน้ำท่วม	72.00
2. ปัญหาการขยายตัวของเมือง	54.00
3. ปัญหาการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน/ระบบราง	35.00
4. ปัญหาขยะ/ของเสีย/สิ่งปฏิกูล	34.00
5. ปัญหาการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร	31.00

ดังนั้น การนำเสนอผลการศึกษาความเปราะบางในหัวข้อนี้จะพยายามสะท้อนให้เห็นถึงประสบการณ์ร่วมของคนในชุมชนที่ได้ผ่านสถานการณ์ปัญหาน้ำท่วมในห้วงเวลาต่างๆมาด้วยกัน ได้รับผลกระทบอย่างฉับพลันมาด้วยกัน เพื่อให้พวกเราเข้าใจความเดือดร้อนของพวกเขา เข้าใจความเปราะบางในมิติต่างๆที่โยงใยกันจนสร้างความเสี่ยงและ ผลกระทบเมื่อยามน้ำมาในแต่ละปี

5.1 ประสบการณ์/ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในชุมชน

ตามประวัติศาสตร์ ชุมชนไทยสมุทรเคยผ่านวิกฤติภัยน้ำท่วมมาสองครั้ง ครั้งแรกเกิดขึ้นในปี 2544 เป็นอุทกภัยครั้งใหญ่ของเมืองอุดรที่ทำให้ชุมชนจมอยู่ใต้น้ำที่มีความสูงกว่า 1.50 เมตร ส่วนครั้งที่สองเกิดขึ้นในปี 2545 ครั้งนี้เป็นผลมาจากเขื่อนบ้านจันแตก แต่น้ำท่วมเพียง 1 เมตร รุนแรงน้อยกว่าครั้งแรก หลังอุทกภัยใหญ่ทั้งสองครั้งคนในชุมชนดูเหมือนจะมีความเสี่ยงต่อการสูญเสียทรัพย์สินและผลกระทบในมิติอื่น ๆ น้อยลง แต่ถึงกระนั้นความเดือดร้อนจากปัญหาน้ำท่วมซังก็เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี ดังตารางสถิติการเกิดน้ำท่วมตั้งแต่ ปี 2551-2564

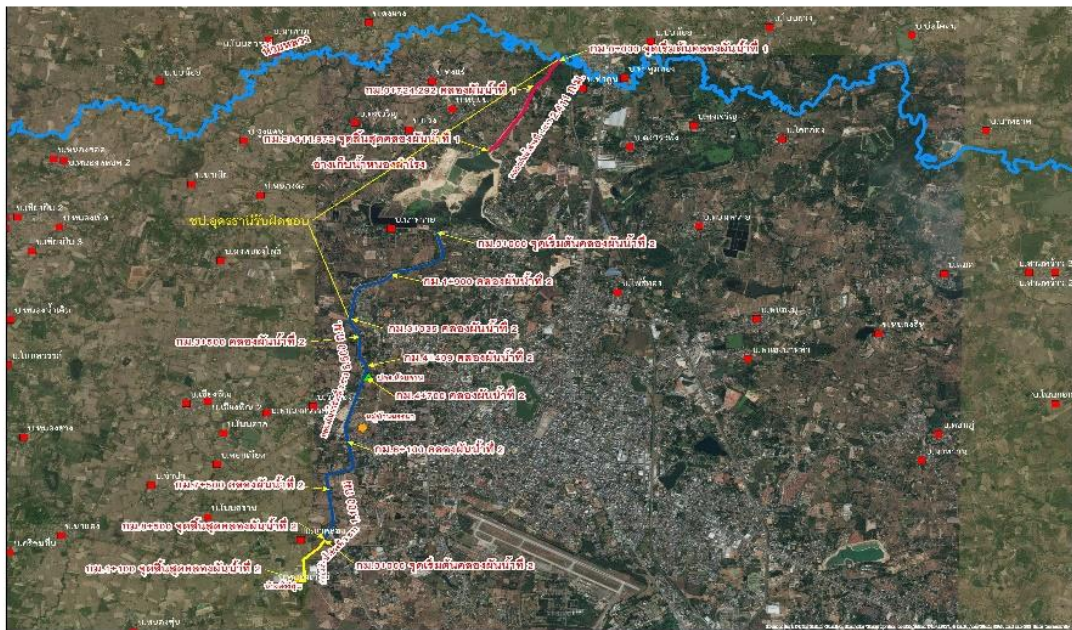
ตารางที่ 4 สถิติการเกิดน้ำท่วม ตั้งแต่ ปี 2551-2564

ช่วงเวลา	จำนวนครั้ง
2551	1
2554	1
2558	1
2560	-
2561	-
2562	1

2563	1
2564	-

5.2 น้ำและทิศทางการน้ำในชุมชนไทยสมุทร 1 ชุมชนไทยสมุทร 2 ชุมชนไทยสมุทร 3 และพื้นที่ใกล้เคียง

พื้นที่ชุมชนไทยสมุทรมีน้ำอยู่สองส่วน ส่วนแรก คือ น้ำในลำห้วยดานที่ไหลมาจากพื้นที่ตำบลเชียงพิณ ตัดกับคลองผันน้ำฝั่งทิศตะวันตก ซึ่งเป็นคลองที่ถูกสร้างช่วงต้นทศวรรษที่ 2550 สมัยรัฐบาลคุณยิ่งรัก มีวัตถุประสงค์เพื่อดักน้ำฝั่งทิศตะวันตกของเมืองอุดรไม่ให้ไหลเข้ามาในเมืองหนองสำโรงและเขตเทศบาลนครอุดรธานี โดยน้ำจะเริ่มถูกผันจากถนนเลียบเมืองอุดร-หนองบัวลำภูฝั่งทิศใต้ของเมืองหนองสำโรงไปพักไว้ที่หนองสำโรง จากนั้น น้ำจึงถูกผันออกนอกเมืองไปลงลำห้วยหลวงที่บ้านท่าตุมเหนือหนองแดนขึ้นไปทางจังหวัดหนองคายผ่านประตูระบายน้ำห้วยดานในเขตชุมชนรวมใจก่อนไหลต่อมาทางท้ายชุมชนไทยสมุทร 3 จากนั้น น้ำจะไหลออกไปชุมชนแสงทองต่อไปทางชุมชนบ่อน้ำพื้นที่ศูนย์กลางเศรษฐกิจของเมืองหนองสำโรงก่อนที่น้ำจะไหลออกจากเมืองลอดใต้ถนนมิตรภาพไปลงลำห้วยหลวง ส่วนที่สอง คือ น้ำในชุมชนไทยสมุทรและพื้นที่ใกล้เคียง

ภาพที่ 6 คลองผันน้ำฝั่งทิศตะวันตก

การไหลของน้ำในพื้นที่ชุมชนไทยสมุทร 1,2,3 แบ่งออกเป็นสองทิศทาง โดยมีจุดหมายปลายทางที่เดียวกัน คือ ลำห้วยดาน ห้วยที่รับน้ำจากชุมชนแล้วส่งออกนอกเมืองลงลำห้วยหลวงในทางทิศเหนือของเมือง การไหลของน้ำทิศทางแรก เรียกว่า “พื้นที่ชั้นใน” พื้นที่ฝั่งซ้ายทั้งหมดและฝั่งขวาบางส่วนของถนนประชา นิมิตร เริ่มตั้งแต่ต้นถนนประชานิมิตฝั่งตรงข้ามคลองเจริญ คลองส่งน้ำจากเขื่อนห้วยหลวงเข้าหนองประจักษ์ ในชุมชนไทยสมุทร 1 ไปจนถึงลำห้วยดานในชุมชนไทยสมุทร 3 โดยน้ำในพื้นที่ชั้นในทั้งหมดภายในชุมชนไทย

สมุทร น้ำจากชุมชนใกล้เคียงทางฝั่งทิศตะวันตก ได้แก่ ชุมชนรวมใจ ชุมชนहरษา ชุมชนร่วมพัฒนา ที่ไหลลงมารวมกันที่ชุมชนไทยสมุทรจะไหลผ่านทุ่งนา ท่อระบาย และฝิเวณน ลงสู่ที่ต่ำทางในทางทิศเหนือก่อนไหลลงลำห้วยตาน ซึ่งจะมีน้ำบางส่วนที่ไหลลาดเอียงลงไปสมทบกับน้ำในพื้นที่ชั้นนอกซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป การไหลของน้ำ

ทิศทางที่สอง เรียกว่า “พื้นที่ชั้นนอก” ในพื้นที่ฝั่งขวาทั้งหมดของถนนประชานิมิตรจรดลำห้วยตาน และถนนเลียงเมืองอุดร-หนองบัวลำภู(210) บริเวณนี้เป็นย่านที่อยู่อาศัย บ้านเช่า บริษัท ร้านค้า รีสอร์ท ร้านอาหาร สถานีขนส่งแห่งที่ 2 หมู่บ้านจัดสรรเก่าแก่ของเมือง ได้แก่ หมู่บ้านเชื้อโชติ หมู่บ้านไทยสมุทร โครงการ 1,2 ส่วนอื่นเป็นที่นาร้าง ที่ดินรกร้างรับน้ำ น้ำในบริเวณนี้จะไหลผ่านท่อระบายน้ำของชุมชน ฝิเวณน พื้นที่รกร้างขนาดใหญ่ข้างบขส.2 ลงคลองตาดริมถนนเลียงเมืองสายอุดร-หนองบัวลำภู น้ำจะไหลลงคลองตาดเริ่มตั้งแต่ชุมชนรอยนต์ฮุนได (สี่แยกวิทยาลัยพลະ) ต่อเนื่องลงไปจนถึงสี่แยกบ้านเลื่อม จากนั้นจะไหลลงท่อกลางถนนลงสู่ลำห้วยตาน หากเป็นช่วงฤดูฝนทางเทศบาลจะเข้ามาติดตั้งเครื่องสูบน้ำเพื่อระบายลงท่อในชุมชนทุ่งสรรค (ปาก ซ.รจนา) เพื่อช่วยถ่ายเทน้ำที่ล้นทะลักออกจากคลองตาดลงห้วยตาน อย่างไรก็ตามพื้นที่ชั้นนอกมักพบอุปสรรคการไหลของน้ำที่ซับซ้อนมากกว่าพื้นที่ชั้นในเสมอ เนื่องจากบางจุดเป็นพื้นที่หลักที่ต้องรองรับมวลน้ำที่ถูกผันด้วยระบบอัตโนมัติผ่านท่อระบายน้ำใต้ถนนซอยโยธาวิจิตรในเขตเทศบาลเขตเทศบาลนครฯ ข้ามมาลงคลองตาดหน้าร้านอาหาร “แสง” ฝั่งเทศบาลเมืองหนองสำโรง บริเวณนี้เป็นจุดที่มวลน้ำจาก 3 ทิศทาง ซึ่งมวลน้ำจาก 3 ทิศทาง ประกอบด้วย

- 1) น้ำจากพื้นที่รกร้างรับน้ำด้านข้างสถานีขนส่งแห่งที่ 2 บริเวณนี้เป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ น้ำบริเวณนี้จะไหลออกมาลงคลองตาดด้านข้างร้านอาหารแสง
- 2) น้ำในคลองตาดที่ไหลมาจากสี่แยกวิทยาลัยพลະ น้ำในส่วนนี้เป็นน้ำที่ไหลออกมาจากบ้านเรือนตั้งแต่ชุมชนไทยสมุทร 1 จนกระทั่งชุมชนไทยสมุทร 3
- 3) น้ำที่ถูกผันผ่านท่อลอดใต้ถนนข้ามมาจากฝั่งเทศบาลนครบริเวณปากซอยโยธาวิจิตร ไหลมาปะทะกันจนทำให้น้ำในคลองตาดที่ไหลจากบริเวณสี่แยกวิทยาลัยพลະมีปริมาณเพิ่มขึ้นและไม่สามารถไหลออกจากเขตชุมชนไทยสมุทรต่อไปยังสี่แยกบ้านเลื่อมได้ วิกฤติของน้ำในบริเวณนี้ได้ส่งผลให้น้ำในชุมชนไทยสมุทร 1,2,3 ซึ่งถูกระบายลงคลองตาดไม่สามารถไหลออกมาได้ตามปกติ และไหลย้อนกลับเข้าท่วมชุมชนหลายแห่ง เช่น ชุมชนไทยสมุทร 1 ฝั่งเลียบคลองเจริญ โครงการหมู่บ้านไทยสมุทรระยะที่ 1,2 บ.ข.ส.แห่งที่ 2 หมู่บ้านเชื้อโชติ และถนนประชานิมิตรฝั่งติดถนนเลียงเมืองฯ เป็นต้น

นอกจากที่กล่าวมา น้ำจากเขตนครอุดรธานี ยังถูกผันข้ามมาฝั่งเทศบาลหนองสำโรงผ่านประตูระบายน้ำบริเวณสี่แยกบ้านเลื่อมลงลำห้วยตาน ซึ่งไม่เพียงเป็นการเพิ่มปริมาณน้ำในลำห้วยตาน แต่ยังมีผลต่อการระบายน้ำของห้วยตานออกจากพื้นที่ชุมชนไทยสมุทรด้วย โดยเฉพาะในช่วงหน้ามรสุมที่น้ำมักอยู่ในภาวะรอการระบาย อย่างไรก็ตามหากพิจารณาการไหลของน้ำในพื้นที่ชุมชนไทยสมุทรและพื้นที่อื่นๆในเขตเทศบาลหนองสำโรงเชื่อมโยงกันในเชิงนิเวศ จะพบว่า การไหลของน้ำในบริเวณนี้มีความสัมพันธ์กับระบบการไหลเวียนของน้ำ และการบริการจัดการน้ำในพื้นที่ อปท.ที่มีเขตติดต่อกันและห่างไกลออกไปอีกหลายร้อยกิโลเมตร ตัวอย่างเช่น การเกิดภาวะชะงักงันในการระบายน้ำของลำห้วยหลวงบริเวณด้านหน้าประตูระบายน้ำในเขต อบต.สามพร้าว มีผลโดยตรงให้น้ำในห้วยตานไม่สามารถเคลื่อนตัวลงห้วยหลวงได้ และส่งผลให้น้ำในเขตเทศบาลหนองสำโรงท่วมขังยาวนานขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นหากโครงการผันน้ำโขงในพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยหลวงตอนล่างแล้วเสร็จ หรือ วิกฤติความผันผวนของแม่น้ำโขงทวีความรุนแรงขึ้น หลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างประเมิน

แนวโน้มผลกระทบกันไว้ว่า ปริมาณน้ำในห้วยหลวงจะเพิ่มสูงขึ้นทั้งในช่วงฤดูแล้งและฤดูฝน ศักยภาพของห้วยหลวงในการปล่อยน้ำออกจากเขตเมืองและพื้นที่เกษตรกรรมจะลดลงตามไปด้วย แน่หนอนว่าในอนาคตเขตเมืองหนองสำโรง เขตเทศบาลนครอุดร เขต อปท.รอบนอกจะที่มีความเชื่อมโยงกับห้วยหลวงจะต้องเผชิญกับปัญหาน้ำท่วมที่ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ดังที่แสดงในรูปภาพที่ 7

สัญลักษณ์	
1. สำห้วยตาด	9. ถนนเลี่ยงเมือง อุดร-หนองบัวลำภู (210)
2. คลองผันน้ำฝั่งทิศตะวันตก	10. สีแยกวิทยาลัยพล
3. คลองผันน้ำเสียงเมือง อุดร-หนองบัวลำภู (210)	11. สีแยกบ้านเลื่อม
4. คลองเจริญ ส่งน้ำจากเขื่อนห้วยหลวงเข้าหนองประจักษ์	12. ถนนอุดร-กุดจับ
5. ประตูระบายน้ำห้วยตาด	13. จุดปะทะกันของน้ำในคลองผันน้ำเสียงเมืองที่ไหลจากสีแยกวิทยาลัยพลละกับน้ำที่ผันออกจากเทศบาลนครอุดร ปาก ซ.โยธาวิจิตร
6. ประตูระบายน้ำบ้านเลื่อม ผันน้ำออกจากเขตนครอุดรธานี	14. ทิศทางน้ำ
7. จุดผันน้ำปาก ซ.โยธาวิจิตร ผันน้ำออกจากเขตนครอุดรธานี	15. พื้นที่น้ำท่วมชุมชนไทยสมุทร 1,2,3 โจนนอก
	16. พื้นที่น้ำท่วมชุมชนไทยสมุทร 1,2,3 โจนใน
	17. มวลน้ำในพื้นที่

ภาพที่ 7 แสดงทิศทางการไหลของน้ำในพื้นที่ชุมชนไทยสมุทรและพื้นที่ใกล้เคียง

5.3 พื้นที่น้ำท่วมในเขตชุมชนไทยสมุทร 1,2,3

ชุมชนไทยสมุทรทั้ง 3 ชุมชน เกิดปัญหาท่วมกระจายตัวครอบคลุมทั่วทุกตรอกซอกซอย โดยเฉพาะบริเวณที่เป็นพื้นที่ลุ่มต้ำน้ำมักท่วมสูงเฉลี่ย 50-100 ซม. อันได้แก่ ซ.ประชาชนิมิต 1-8 ในเขตชุมชนไทยสมุทร 1 ซ.มิตรสัมพันธ์ 1,2,3,4 ซ.ยุทธการ ซ.ประชาชนิมิต 10 โครงการหมู่บ้านไทยสมุทรระยะที่ 1,2 ในเขตชุมชนไทยสมุทร 2 ซ.ประชาชนิมิต 12,13,14 ,15 ซ.พรสวาท หมู่บ้านเชื้อโชติ สถานีขนส่งแห่งที่ 2 และพื้นที่นาข้าว ในเขตชุมชนไทยสมุทร 3

5.4 ผลกระทบจากภัยพิบัติ

แม้ระดับน้ำที่ท่วมชุมชนไทยสมุทรจะมีความสูงจากพื้นเฉลี่ย 30 ซม. ถึง 1 ม. หลังวิกฤติอุทกภัยใหญ่ทั้ง 2 ครั้ง แต่ปัญหาน้ำท่วมขังกลับไม่เคยจางหายไปจากชุมชน ชาวบ้านทุกกลุ่มยังต้องเผชิญปัญหาต่างๆ ที่เป็นผลพวงมาจากน้ำท่วมอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นความเสียหายด้านทรัพย์สินที่เกิดจากน้ำเข้าท่วมที่อยู่อาศัย ในบางปีที่น้ำท่วมขังยาวนาน เมื่อปริมาณน้ำลดลงโครงสร้างบ้านจะปรากฏร่องรอยการกัดเซาะผาผนัง ร่องรอยการผุกร่อน แตกร้าวยของพื้นซีเมนต์ภายในบริเวณบ้านอย่างเด่นชัด น้ำท่วมยังทำให้ถนนหลายสายถูกน้ำกัดเซาะจนพื้นผิวขรุขระ บางเส้นทางเกิดรอยแตกร้าวย ยุบตัว มีตะไคร่ปกคลุมผิวถนน น้ำท่วมขัง จนกลายเป็นจุดเสี่ยงภัยและสร้างความยากลำบากสำหรับผู้สัญจรใช้ทาง

หากพิจารณาผลกระทบเฉพาะที่เกิดขึ้นในกลุ่มผู้เปราะบางของชุมชน จะพบว่า กลุ่มผู้มีรายได้น้อย และบางส่วนเป็นประชากรแฝงที่จำใจต้องเข้ามาเช่าบ้านพักอาศัยในพื้นที่น้ำท่วม พวกเขาต้องทนทุกข์อยู่ร่วมกับน้ำท่วมที่อยู่อาศัย สิ่งปลูกสร้างกลืนเน่าเหม็น และน้ำเน่าเสียซึ่งเป็นบ่อเกิดของโรคผิวหนัง กลุ่มนี้มักได้รับความเดือดร้อนมากที่สุดเพราะพวกเขาขาดแคลนทุนรอนและสิทธิในการจัดการปัญหาที่ตนเองกำลังเผชิญ ไม่ว่าจะเป็นการยกพื้นบ้านให้สูงขึ้นเพื่อหนีน้ำ การปรับปรุงโครงสร้างที่พักอาศัยให้มีความเปราะบางต่อน้ำท่วมน้อยลง หรือการโยกย้ายครอบครัวออกจากชุมชนไปอยู่ที่แห่งใหม่ ในกรณีเช่นที่กล่าวมานี้ มีตัวอย่างที่สามารถสะท้อนความเดือดร้อนของคนกลุ่มนี้ได้เป็นอย่างดี ดังจะยกตัวอย่าง 2 กรณี ได้แก่

กรณีแรก เป็นหญิงสูงอายุที่ใช้ชีวิตร่วมกับลูกชายเพียงลำพังในบ้านที่มีระดับต่ำกว่าถนนราว 50 ซม. ในทุกปีน้ำจะท่วมชั้นล่างของบ้านในระดับ 30-50 ซม. พวกเขาต้องเอาตัวรอดด้วยการย้ายข้าวของเครื่องใช้ใน ชีวิตประจำวันขึ้นไปใช้ชีวิตอยู่ชั้นสองของบ้านที่ค่อนข้างทรุดโทรมจนกระทั่งน้ำลด แต่ความเสี่ยงที่หญิงสูงวัยมักประสบอยู่บ่อยครั้งระหว่างช่วงที่น้ำท่วมคือ การลื่นล้มบริเวณที่พื้นหญ้าที่น้ำท่วมเป็นเวลานานในช่วงที่ต้องลงมาทำกิจกรรมบริเวณนอกตัวบ้าน จนทำให้หัวเข่ามีอาการอักเสบเรื้อรัง

ส่วนกรณีที่สอง เกิดขึ้นในหมู่บ้านจัดสรรเก่าแก่แห่งหนึ่ง ซึ่งถูกออกแบบให้บ้าน 3-4 หลัง ให้ใช้บ่อเกรอะร่วมกัน เมื่อเข้าสู่ฤดูฝนของทุกปีบ่อเกรอะจะเต็มเร็วกว่าปกติจนทำให้น้ำเอ่อล้นออกมาจากห้องน้ำ สร้างความเสียหายภายในตัวบ้าน และเพิ่มความยากลำบากในการใช้ชีวิตให้แก่ผู้อยู่อาศัย ในการแก้ไขปัญหาพวกเขาทำได้เพียงการรวมตัวกันว่าจ้างรถดูดส้วมระบายน้ำออกจากบ่อเกรอะเฉลี่ย 1-2 ครั้งต่อสัปดาห์ ซึ่งเพิ่มภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือนให้เพิ่มสูงขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในกรณีนี้กลุ่มผู้เช่าที่มีรายได้น้อยเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบมากกว่าผู้ที่เป็นเจ้าของบ้านเอง พวกเขาไม่มีทั้งทุนรอน ไร้สิทธิในการตกแต่งดัดแปลง หรือ ปรับปรุงบ้านเช่า ได้ตามสภาพปัญหาที่พวกเขา กำลังเผชิญ

นอกจากนี้ ยังมีกรณีอื่นๆที่เกิดขึ้นในชุมชนอีก เช่น หมู่บ้านจัดสรรเก่าแก่อีกแห่งหนึ่งที่สร้างขึ้นตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษที่ 2500 ชุมชนแห่งนี้มีกลุ่มคนจนเมืองอาศัยอยู่ค่อนข้างมาก และมีระบบระบายน้ำภายในหมู่บ้านที่ชำรุดทรุดโทรม ไม่สามารถทำงานได้ตามปกติ ทำให้ระบบระบายน้ำออกจากชุมชนลงคลองผืนน้ำเสี่ยงเมื่ออุทกภัย บางจุดน้ำไหลไม่สะดวกเพราะท่อระบายน้ำเสียของเมืองที่สร้างขึ้นภายหลังกีดขวางทางน้ำ สถานการณ์ยิ่งรุนแรงขึ้นไปอีกหลังการปรับปรุงคลองผืนน้ำให้เป็นคลองลาดโดยหน่วยงานจากกรมทางหลวง ไม่ได้วางแผนร่วมกันกับเทศบาลเพื่อเชื่อมทางระบายน้ำออกของชุมชนเข้ากับคลองลาด ซึ่งทำให้น้ำไม่สามารถ

ไหลลงคลองตาดได้ นอกจากนี้ชุมชนยังถูกโอบล้อมด้วยโครงการบ้านจัดสรรสร้างใหม่ที่ถมดินสูงกว่าราว 2 เมตร ทำให้น้ำจากหมู่บ้านใหม่จะไหลซึมผนังลงมาในชุมชนอยู่เป็นประจำโดยเฉพาะช่วงที่หมู่บ้านมีปริมาณน้ำสะสมในพื้นที่มาก เหล่านี้ล้วนเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาน้ำท่วมชุมชน ท่วมที่อยู่อาศัยเป็นประจำทุกปี โดยเฉพาะโซนห้องเช่าขนาดเล็กที่มีจำนวนผู้อยู่อาศัยหลายคนและหลากหลายช่วงวัยจะได้รับความเดือดร้อนมากที่สุด เพราะต้องเผชิญกับความยากลำบากของการทำกิจกรรมในพื้นที่อยู่อาศัยที่จำกัด การเสียหายของทรัพย์สิน ปัญหาสุขอนามัยที่เป็นผลพวงมาจากน้ำเน่าเสีย และความเครียด

นอกจากนี้ กลุ่มชาวนาทั้งที่เป็นเจ้าของนาเองและชาวนาไร้ที่ดินที่นายทุนให้เข้ามาทำกินในที่ดินแบบไม่ต้องเช่า แม้จะหลงเหลืออยู่เพียงไม่เกิน 20 ครอบครัว แต่คนกลุ่มนี้ก็จัดอยู่ในกลุ่มเปราะบางที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาน้ำท่วมนาข้าวอยู่เนืองๆ โดยเฉพาะในปีที่เกิดมรสุมใหญ่พวกเขาจะสูญเสียค่าใช้จ่ายในการทำนาเป็นสองเท่า เนื่องจากต้องลงทุนทำนาใหม่อีกรอบหลังน้ำลด ชาวนาหลายครอบครัวจึงต้องปรับตัวด้วยการติดตามข้อมูลข่าวสารการพยากรณ์สภาพอากาศ ร่วมกับการปรับเปลี่ยนปฏิทินการเพาะปลูกให้เร็วขึ้นมาอีกหนึ่งเดือนเพื่อให้ข้าวแข็งแรงมากพอก่อนที่น้ำจะเข้าท่วมนาข้าว

5.5 แนวทางการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม

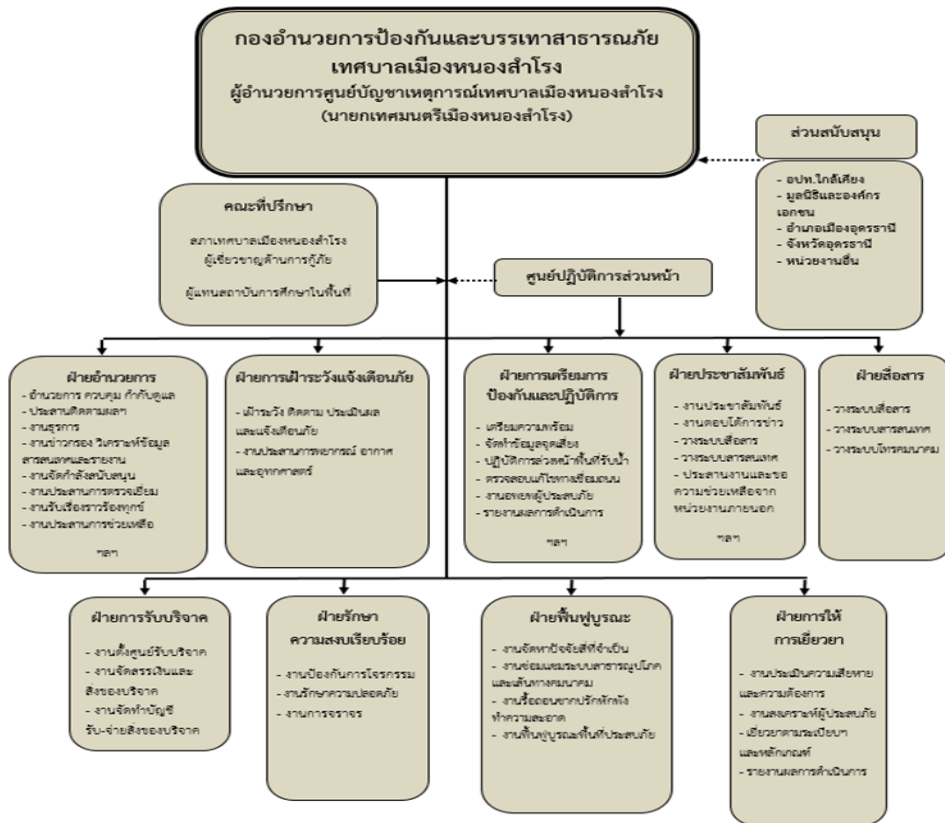
จากปัญหาน้ำท่วมในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา เทศบาลเมืองหนองสำโรงได้คิดหาแนวทางในการจัดการแก้ปัญหาโดยตลอด โดยมีงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สำนักงานปลัดเทศบาลเมืองหนองสำโรงและคณะทำงานศูนย์ปฏิบัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำท่วมภัยจังหวัดอุดรธานี เป็นผู้รับผิดชอบหลักในการแก้ไขปัญหา แสดงให้เห็นในตารางด้านล่าง

ตารางที่ 5 แสดงข้อมูลการจัดการภัยพิบัติน้ำท่วม

ช่วงเวลา	สถานการณ์/สภาพปัญหา	วิธีการแก้ไขปัญหา
12-13 ก.ย.51	มีฝนตกหนักตลอดทั้งวัน มีระดับน้ำสูงกว่าถน 60 ซม. ประชาชนได้รับความเดือดร้อน 150 ครัวเรือน	- ระบายน้ำออกจากบ้านประชาชน - จัดตั้งศูนย์แก้ไขปัญหาน้ำท่วมและช่วยเหลือผู้ประสบภัยเทศบาลเมืองหนองสำโรง โดยแบ่งทีมงานและอุปกรณ์หลักเพื่อให้ความช่วยเหลือ เป็น 3 ทีมๆ ละ 12 คน ส่วนกำลังสนับสนุนขอความช่วยเหลือจาก ร.13 พัน 2 , ร.13 พัน 3 จำนวน 100 คน
16-17 ส.ค.54	ฝนตกหนักต่อเนื่องจากอิทธิพลร่องความกดอากาศต่ำพาดผ่านภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ตรวจสอบช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาน้ำเฉพาะหน้า
22 ส.ค.-2ก.ย.62	ฝนตกหนักต่อเนื่อง อิทธิพลพายุ “ไป๋ ลู่” ที่เคลื่อนเข้าสู่ประเทศจีนฝั่งตะวันออก	แจกกระสอบทรายป้องกันน้ำท่วมบ้าน

3-5 ก.ค.63	ฝนตกหนักต่อเนื่อง	<ul style="list-style-type: none"> - ติดตั้งเครื่องสูบน้ำ ขนาด 8 นิ้ว ปากซอย พรสวาท-รจนา - ติดตั้งเครื่องสูบน้ำ (ไดโว้) - แจกกระสอบทรายป้องกันน้ำท่วมบ้าน จำนวน 23 หลัง รวม 336 กระสอบ - สนับสนุนสุขาภิบาล และฉีดล้างท่อระบายน้ำ - ตัดไฟฟ้าเพื่อป้องกันการลัดวงจร บริเวณบขส.แห่งที่ 2
------------	-------------------	--

สำหรับการจัดการภัยพิบัติน้ำท่วม เทศบาลเมืองหนองสำโรง จะดำเนินการเป็น 2 แนวทางหลัก จนกลายเป็นแบบแผนเชิงระบบขององค์กร คือ หนึ่ง การแก้ไขปัญหาแบบเฉพาะหน้า สอง การแก้ไขปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน การแก้ไขปัญหาแบบเฉพาะหน้า ดำเนินการโดยศูนย์บัญชาการเหตุการณ์ อุทกภัย วาตภัย และดินถล่ม เทศบาลเมืองหนองสำโรง มีนายกเทศมนตรีทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยการศูนย์ และมอบหมายงานให้สำนักงานปลัดและกองต่างๆ ความรับผิดชอบ ภายใต้ศูนย์มีการจัดตั้งกองอำนวยการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยขึ้นมา ทำหน้าที่ระดมทรัพยากรหลายประเภทเพื่อสนับสนุนการเตรียมความพร้อมรับมือและแก้ไขปัญหา ไม่ว่าจะเป็น การระดมกำลังคน อาสาสมัคร เจ้าหน้าที่ พนักงาน อุปกรณ์และเครื่องมือจำเป็นต่างๆ ตลอดจนการประชุมติดตามสถานการณ์อย่างเป็นขั้นเป็นตอน เช่น การเฝ้าระวังและติดตามสภาพอากาศจากกรมอุตุนิยมวิทยา การแจ้งเตือนจากกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ติดตามข้อมูลเว็บไซต์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ศูนย์เตือนภัยพิบัติแห่งชาติ กรมอุตุนิยมวิทยา กรมชลประทาน กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ตลอด 24 ชั่วโมง การตรวจสอบปริมาณน้ำฝน ปริมาณน้ำในแหล่งน้ำต่างๆในพื้นที่ และการประเมินความเสี่ยงอุทกภัย อีกทั้งยังมีกลไกแจ้งเตือนภัยให้แก่ชุมชนและประชาชนในหลากหลายช่องทางด้วยกัน เช่น การแจ้งข่าวเตือนภัยล่วงหน้าผ่านหน่วยงาน ผู้นำชุมชน การประชาสัมพันธ์แจ้งเตือนภัยล่วงหน้าผ่านเครือข่ายการสื่อสารของทางราชการ หอกระจายข่าว ระบบสารสาเทศ และสื่อต่างๆ ของเทศบาลเมืองหนองสำโรง ทั้งนี้ ศูนย์ดังกล่าวมีที่มาจากแผนเผชิญเหตุอุทกภัย วาตภัย และดินถล่ม เทศบาลเมืองหนองสำโรง และแผนปฏิบัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาอุทกภัย วาตภัย และดินโคลนถล่ม ที่จัดทำขึ้นเป็นประจำทุกปีในช่วงก่อนเข้าสู่ฤดูฝน

ภาพที่ 8 แสดงผังกองอำนวยการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เทศบาลเมืองหนองสำโรง

ในส่วน การแก้ไขปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน เทศบาลเมืองหนองสำโรงได้จัดสรรงบประมาณผ่านแผนพัฒนาท้องถิ่นสำหรับแก้ไขปัญหาที่ท่วมมาโดยตลอด โดยแนวทางหลักที่ดำเนินการจนเป็นเรื่องปกติจะเป็นการวางระบบท่อระบายน้ำและทำถนนคอนกรีตในเขตชุมชน เพื่อใช้โครงสร้างแข็งเหล่าน้ำลดปริมาณน้ำที่ท่วมขังในบริเวณที่อยู่อาศัย ถนน และผันน้ำออกจากชุมชนลงสู่ลำห้วย ลำราง หรือร่องน้ำ ให้ช่วยทำหน้าที่ผลักดันน้ำออกนอกเขตเมืองอีกต่อหนึ่ง ดูข้อมูลโครงการตาม ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับการค้า การลงทุนและบริการตารางด้านล่าง แผนงานอุตสาหกรรมและการโยธา แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. 2561 - 2565) จำนวน 28 โครงการ ครอบคลุมชุมชนไทยสมุทร 1,2,3 และโปรดดูตัวอย่างบางโครงการที่ดำเนินการในพื้นที่ตามตารางในภาคผนวก

6. ความเปราะบางของเมืองต่อภาวะน้ำท่วมชุมชน

ส่วนนี้จะนำเสนอเงื่อนไขความเปราะบางที่ส่งผลให้ชุมชนไทยสมุทรประสบปัญหาน้ำท่วมซ้ำซาก ใน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ความเปราะบางของระบบเมือง 2) ความเปราะบางสังคม และ 3) ความเปราะบางทางเพศ

6.1 ความเปราะบางของระบบเมือง

การกลายเป็นเมืองของชุมชนไทยสมุทรมีสาเหตุมาจากการขยายตัวของเทศบาลนครอุดรและเทศบาลเมืองหนองสำโรงมาตลอดสองทศวรรษที่ผ่านมา ที่ดินเกษตรกรรมถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่อยู่อาศัยและพาณิชยกรรม ผู้คนแตกตัวสู่อาชีพอันหลากหลายที่สะท้อนความเป็นสังคมเมือง แน่นนอนว่าความเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ย่อมมีผลกระทบโดยตรงต่อระบบนิเวศดั้งเดิมของชุมชนที่เคยมีศักยภาพในการปรับตัวต่อภัยพิบัติให้ได้อย่าง

ประสิทธิภาพและเพิ่มความแปรปรวนมากยิ่งขึ้น ตัวอย่างที่สามารถนำมาสนับสนุนน้ำหนักให้ประเด็นนี้ได้ดี น่าจะเป็นการเปรียบเทียบระบบนิเวศของชุมชนในยุคบุกเบิกระหว่างปี 2516-2520 ที่ดินส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่โล่งชานเมือง ช่วงการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินอย่างเข้มข้นเริ่มขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 2540 เป็นต้นมา ซึ่งพบว่าภาวะน้ำท่วมของชุมชนมีลักษณะที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ในช่วงแรกของการก่อตั้งชุมชน ผลกระทบของภัยน้ำท่วมมีระดับที่ไม่รุนแรงมากนัก แม่น้ำจะท่วมเป็นประจำทุกปีแต่เกิดขึ้นในช่วงเวลาอันสั้น น้ำสามารถไหลจากชุมชนลงสู่พื้นที่ลุ่มล่งห้วยได้สะดวกโดยไม่มีสิ่งก่อสร้างกีดขวาง ต่างกับช่วงที่มีการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยและถมที่ดินขวางทางน้ำแบบไม่มีการควบคุม ความเสียหายจึงมีมากกว่าเพราะน้ำจะท่วมชุมชนในระดับสูงและช้านานขึ้น แนวโน้มเช่นนี้คงจะดำเนินต่อไปหากบริบทการพัฒนาเมืองและเงื่อนไขอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องไม่ได้รับการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพปัญหา สิ่งเหล่านี้จะถูกกล่าวถึงในประเด็นที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ต่อไป สำหรับในรายงานนี้ จะพิจารณาความแปรปรวนของมิตินี้ ใน 3 ประเด็น ได้แก่

1) ด้านกายภาพและโครงสร้างพื้นฐาน ความแปรปรวนทางด้านกายภาพของระบบเมืองเกิดจากปัจจัยที่จะกล่าวต่อไปนี้

(1) การถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่รับน้ำจากเทศบาลนครอุดรธานี มีการผันน้ำเข้ามาเข้าพื้นที่ 2 จุดใหญ่ คือ (สำนักงานจัดหางาน (โพศรี 3), สถานีขอยโยธาวิจิตร) การเป็นพื้นที่รับน้ำจากเมืองชั้นในย่อมมีผลให้ปริมาณน้ำในลำห้วยดานพื้นที่รับน้ำและผันน้ำออกนอกเมืองมีปริมาณที่เพิ่มขึ้นในช่วงฤดูน้ำหลาก และเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดน้ำท่วมในชุมชนไทยสมุทรเป็นประจำทุกปี

(2) การใช้ประโยชน์ที่ดิน เปลี่ยนจากทุ่งนา ที่โล่งรับน้ำเป็นที่อยู่อาศัยและพื้นที่พาณิชยกรรม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีผลให้ทิศทางไหลของน้ำตามสภาพพื้นที่ดั้งเดิม เปลี่ยนทิศทาง หลายจุดน้ำไม่สามารถไหลออกเส้นทางเดิมได้เพราะมีสิ่งปลูกสร้างขวางทางน้ำจนเกิดน้ำท่วมขังภายในชุมชนซ้ำซากหรือ เกิดพื้นที่น้ำท่วมใหม่ในบริเวณที่ไม่เคยท่วม

(3) ระดับถนนต่างระดับ ถนนสายหลัก(ประชานิมิตร)ในชุมชนบางจุดสูงกว่าถนนในซอย เช่น บริเวณ ซ.ประชานิมิตร 13 สภาพเช่นนี้ทำให้ตามตรอกซอกซอยในหลายจุดเกิดน้ำท่วมรุนแรงกว่าบริเวณอื่น เนื่องจากถนนกลายเป็นแอ่งรับน้ำและท่อข้างถนนไม่สามารถระบายน้ำขึ้นไปเชื่อมต่อกับท่อบนถนนสายหลักได้ ในทำนองเดียวกันระบบท่อระบายน้ำที่ยังขาดการวางแผนพัฒนาอย่างเป็นระบบ ทำให้ขนาดท่อระบายน้ำมีขนาดเล็กไม่เหมาะสมสำหรับรองรับน้ำจากครัวเรือน และการรองรับน้ำหลากในฤดูฝน ครัวเรือนต้องอาศัยการปล่อยน้ำเสียออกไปตามพื้นที่กร้าง ยิ่งไปกว่านั้นโครงข่ายท่อระบายน้ำบางจุดยังขาดการเชื่อมต่อกันเพราะการวางท่อไม่ได้ระดับเดียวกัน ส่วนระบบท่อที่ใช้ลำเลียงน้ำออกจากชุมชนลงห้วยดานมีจำกัดเพียงหนึ่งเส้นทาง ไม่ทันต่อการระบายน้ำในปีที่มีน้ำหลากรุนแรง นอกจากนี้ท่อระบายน้ำโครงข่ายหลักในชุมชนมีอายุการใช้งานที่ยาวนานและถูกเศษขยะและสิ่งปฏิกูลอุดตันอยู่เป็นประจำทำให้น้ำระบายได้ไม่สะดวกและเอ่อล้นขึ้นมาท่วมบนผิวถนนในช่วงที่มีฝนตกหนักต่อเนื่องทั้งวัน

(4) การสูญหายของพื้นที่รับน้ำในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง เช่น แหล่งน้ำ พื้นที่ป่า และพื้นที่กร้างรองรับน้ำ ถูกทำลาย ถูกลม และใช้ประโยชน์ในรูปแบบอื่นๆ ซึ่งเป็นสาเหตุให้น้ำไม่มีพื้นที่ซึมซับชะลอน้ำ พื้นที่กร้างรับน้ำบางจุดที่เหลืออยู่ก็แบกรับมวลน้ำแทนพื้นที่ประเภทเดียวกันที่หายไปจนเกินศักยภาพของพื้นที่ น้ำถูกผลักดันให้เข้าท่วมพื้นที่อยู่อาศัย ผิวถนน และพื้นที่นาข้าว

6.2 ด้านการบริหารจัดการเชิงสถาบันระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัด พบว่า อปท. มีข้อจำกัดเชิงศักยภาพในการจัดการภัยพิบัติหลายประการ ดังนี้

(1) ด้านงบประมาณที่จำกัดทำให้การปรับปรุงระบบระบายน้ำทั้งระบบเป็นเรื่องยาก ที่ผ่านมาจึงทำได้เพียงแค่การจัดทำโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า

(2) เทศบาลมีการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น และแผนเผชิญเหตุที่เกี่ยวข้องกับปัญหาภัยพิบัติทุกปี แต่สิ่งที่ยังไม่ได้ทำกันอย่างจริงจัง คือ แผนปฏิบัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาระดับเชิงรุก ซึ่งพัฒนาขึ้นมาจากประเด็นปัญหาของพื้นที่แบบรอบด้าน รวมถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนผู้ประสบปัญหาได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง

(3) ระบบแจ้งเตือนภัยพิบัติ มีข้อจำกัดในการสื่อสารถึงคนในชุมชน เนื่องจากมีช่องทางและเครื่องมือในการสื่อสารที่ค่อนข้างจำกัด อีกทั้งยังเป็นระบบการสื่อสารแบบทางเดียว

(4) ขาดการบูรณาการบริหารจัดการภัยพิบัติร่วมกันระหว่างท้องถิ่นและหน่วยงานราชการ กล่าวคือ ปัญหาภัยพิบัติเป็นปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้เพียงท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง หรือหน่วยงานใดหน่วยงานเดียวเพียงลำพัง ด้วยมีปัจจัยแวดล้อมที่เชื่อมโยงกันในหลายลักษณะ กรณีชุมชนไทยสมุทรที่มีเขตติดต่อกับท้องถิ่นอื่นหลายแห่งและมีระบบนิเวศที่เชื่อมโยงกัน เช่น ตำบลเชิงพิณทางทิศตะวันตก ตำบลนาดีฝั่งทางทิศใต้ เขตเทศบาลนครอุดรธานีฝั่งทิศตะวันออก และตำบลกุดสระทางฝั่งทิศเหนือ เขตพื้นที่ท้องถิ่นทั้งหมดล้วนมีความเกี่ยวข้องกับปัญหาน้ำท่วมในชุมชนไทยสมุทรทั้งสิ้น ในทำนองเดียวกันการจัดการปัญหาในพื้นที่ชุมชนไทยสมุทรมีหน่วยงานราชการเกี่ยวข้องจำนวนมาก และมีขอบเขตอำนาจในการจัดการที่แยกส่วนและซ้อนทับกัน อย่างไรก็ตามที่ผ่านมาทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานราชการในจังหวัด ยังขาดการบูรณาการบริหารจัดการภัยพิบัติร่วมกันอย่างจริงจัง มีการดำเนินงานแบบแยกส่วนการทำงานตามภารกิจ อำนาจตามกฎหมาย และงบประมาณ ทำให้ปัญหาไม่ได้รับการแก้ไขแบบเบ็ดเสร็จ แม้จะมีการริเริ่มดำเนินงานแบบบูรณาการหน่วยงานท้องถิ่นในพื้นที่เสี่ยงภัยพิบัติกับหน่วยงานราชการในจังหวัดในรูปแบบคณะกรรมการโดยมีจังหวัดอุดรธานีเป็นหน่วยงานกำกับควบคุม แต่หากพิจารณาอย่างถี่ถ้วน การทำงานกลับมีลักษณะเป็นการแก้ไขปัญหาแบบเฉพาะหน้า ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการทำงานเชิงยุทธศาสตร์และการแก้ไขปัญหาในเชิงองค์รวม แนวทางการทำงานเช่นนี้จึงไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่ชุมชนไทยสมุทรและพื้นที่เสี่ยงอื่นๆได้อย่างที่ควรจะเป็น

(5) ภาคส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมืองติดกับดักการให้คุณค่าเมืองศูนย์กลาง (เทศบาลนคร) เป็นพื้นที่พิเศษที่ต้องได้รับการอารักขามากกว่าพื้นที่เมืองชั้นนอก วิธีคิดเช่นนี้ทำให้เกิดการมองความเป็นเมืองแบบคู่ตรงข้าม หรือพิจารณาในลักษณะเมืองศูนย์กลางกับเมืองบริวารแยกขาดออกจากกัน จนทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการแก้ไขปัญหาภัยพิบัติ โดยเมืองศูนย์กลางมักได้รับการปกป้องดูแลเป็นพิเศษ ต่างกับเมืองชั้นรองที่ถูกให้ความสำคัญน้อยกว่า อีกทั้งต้องแบกรับปัญหาที่ถูกถ่ายเทจากเมืองศูนย์กลางโดยตลอด

(6) ข้อจำกัดของ อปท. ที่ยังขาดยุทธศาสตร์และแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินที่สัมพันธ์กับภาวะภัยพิบัติและการเปลี่ยนแปลงของเมือง

(7) มุมมองในการแก้ไขปัญหาภัยพิบัติของ อปท. ยังเน้นให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาด้วยระบบโครงสร้างแข็ง เช่น ระบบท่อระบายน้ำ เป็นหลักมากกว่าการแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหามูลนิธิเชิงองค์รวม

(8) การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการภัยพิบัติ ใน

หลายกรณีที่ชาวบ้านไม่ได้มีส่วนในการสะท้อนปัญหาและร่วมกำหนดแผนการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานที่เกี่ยวข้องจนนำมาสู่การแก้ไขปัญหามาตรงจุด ตัวอย่างเช่น ซอยประชาชนมิตร 10/1,10/2 ช่วงก่อนหน้ามีการก่อสร้างถนนภายในซอยสภาพถนนมีระดับระดับต่ำกว่าถนนสายหลัก น้ำจากปากซอยจะไหลไปด้านท้ายซอยออกไปตามร่องน้ำในที่ดินรกร้างสมทบกับน้ำบริเวณซอยยุทธการ แต่ภายหลังการก่อสร้างถนนทำให้ระดับถนนถูกปรับยกระดับให้มีความสูงจากท้ายซอยลาดมาทางปากซอยเพื่อวางท่อระบายน้ำเชื่อมต่อกับท่อข้างถนนสายหลัก การปรับเปลี่ยนโครงสร้างพื้นฐานดังกล่าวทำให้บ้านเรือนบริเวณท้ายซอยต่ำกว่าถนนจนเสี่ยงต่อการเกิดน้ำท่วมขัง

(9) ขาดการบังคับใช้กฎหมายผังเมืองรวมเมือง หรือ การแปลงกฎหมายผังเมืองเป็นข้อบัญญัติท้องถิ่นที่สอดคล้องกับบริบทปัญหาเฉพาะประเด็นและพื้นที่ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการภัยพิบัติ ขณะที่กฎหมายผังเมืองเองก็ไม่ได้มีทิศทางที่ชัดเจนเกี่ยวกับการจัดการปัญหาภัยพิบัติและปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจสังคมของผู้ที่มีชีวิตเกี่ยวข้องกับเมือง ตลอดจนทิศทางการพัฒนาเมืองที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของการใช้ประโยชน์ที่ดิน หรือ การดำเนินกิจกรรมในมิติต่างๆในพื้นที่เขตเมืองศูนย์กลางและเมืองบริวารในปัจจุบันและอนาคต

(10) ก่อนมีการประกาศใช้ พ.ร.บ.ผังเมือง พ.ศ. 2562 ที่พุ่งมาด้วยกฎหมายถมดิน พื้นที่เมืองบริวารในเขตผังเมืองรวมเมืองอุดรธานี พ.ศ.2553 อปท.ไม่ได้เข้มงวดกับการควบคุมการถมดินมากนัก แนวการปฏิบัติเช่นที่วันนี้ได้เปิดโอกาสให้บรรดานายทุนและประชาชนทั่วไป ทำการถมดินในระดับที่สูงโดยไม่คำนึงถึงสภาพภูมินิเวศและผลกระทบที่มีต่อบ้านเรือนใกล้เคียง ซึ่งในเวลาต่อมาได้กลายเป็นต้นตอสำคัญของปัญหาน้ำท่วมชุมชนในปัจจุบัน

(11) ในพื้นที่ชุมชนภัยพิบัติน้ำท่วมมีความเหลื่อมซ้อนกันของอำนาจการจัดการ

ปัญหาในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็น อำนาจของประชาชนเจ้าของที่ดิน กับ อปท. อปท.กับ อปท. และ อปท.กับหน่วยงานราชการภายในจังหวัด สภาพการณ์เช่นนี้ได้สร้างอุปสรรคต่อการร่วมไม้ร่วมมือกันแก้ไขปัญหามาโดยตลอด เช่น กรณี อปท.ขอความร่วมมือในการวางท่อระบายน้ำลอดที่ดินของชาวบ้านที่อยู่บริเวณพื้นที่วิกฤติน้ำท่วมของชุมชนไทยสมุทร 2,3 เพื่อระบายน้ำลงสู่ลำห้วยदान แต่ชาวบ้านเจ้าของที่ดินกลับไม่ยินยอมให้ดำเนินการ กรณี บ้านจัดสรร (โครงการไทยสมุทร 1) ที่ไม่ได้ถ่ายโอนอำนาจในการดูแลโครงสร้างพื้นฐานให้เทศบาล จนกลายเป็นข้อจำกัดด้านกฎหมายของท้องถิ่นในการใช้งบประมาณเข้าไปแก้ไขปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐานให้แก่ชุมชน กรณี ข้อจำกัดในการวางระบบท่อถ่ายเทน้ำลงสู่พื้นที่ว่างเปล่าของชาวบ้านซึ่งมีความเหมาะสมตามหลักวิศวกรรมโยธา แต่กลับไม่สามารถดำเนินการได้เนื่องจาก อปท. ต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินเอกชนในอนาคต กรณี อำนาจในการจัดการระบบระบายน้ำออกจาก(หมู่บ้านไทยสมุทร 1) ชุมชนไทยสมุทร 2 ลงคลองผันน้ำริมทางเลี่ยงเมืองอุดรธานี-หนองบัวลำภู หมายเลข (210) ซึ่งเป็นพื้นที่รอยต่อระหว่างเทศบาลเมืองหนองสำโรงกับเทศบาลนครอุดรธานี มีขอบเขตอำนาจเหลื่อมซ้อนกันระหว่างเทศบาลเมืองหนองสำโรง กับ สำนักงานทางหลวงจังหวัดอุดรธานี ความสัมพันธ์เชิงอำนาจดังกล่าวได้ทำให้เกิดช่องว่างในการร่วมวางแผนดำเนินโครงการที่เป็นเอกภาพ จนกลายเป็นสาเหตุให้น้ำภายในชุมชนไม่สามารถไหลลงคลองระบายน้ำเลี่ยงเมืองได้ และเป็นต้นตอของปัญหาน้ำท่วมชุมชนติดตามมา

6.3 ความเปราะบางด้านสังคม

ภาวะความยากจนและความเหลื่อมล้ำในชุมชน มีผลค่อนข้างมาต่อการปรับตัวรับมือกับปัญหาภัยพิบัติ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ กลุ่มครัวเรือนดั้งเดิม และกลุ่มแรงงานแฝงที่เป็นผู้เช่าที่อยู่อาศัยในพื้นที่ทั้งสองกลุ่มมักขาดแคลนทุนเงินตราสำหรับปรับปรุงโครงสร้างที่อยู่อาศัยให้สามารถป้องกันน้ำท่วมได้ ขณะที่กลุ่มแรงงานแฝงจะประสบปัญหาที่ซับซ้อนมากกว่ากลุ่มแรกตรงที่ไม่สามารถปรับปรุงบ้านเช่าได้ตามอำเภอใจ ส่งผลให้พวกเขาต้องยอมจำนนต่อปัญหาน้ำท่วมเพื่อแลกกับการได้ที่อยู่อาศัยใกล้ที่ทำงานและราคาเช่าที่ถูกกว่าโซนเมืองชั้นใน

นอกจากข้อจำกัดในการรวมตัวกันของคนในชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาภัยพิบัติ โครงสร้างทางสังคมที่มีสมาชิกผสมผสานกันหลากหลายสถานภาพ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มคนดั้งเดิม ประชากรแรงงานแฝง กลุ่มคนชั้นกลางอพยพ พ่อค้าแม่ขาย กลุ่มผู้ประกอบการ และคนจนเมือง มีลักษณะความสัมพันธ์ที่ค่อนข้างกว้าง หลายกลุ่มใช้ชีวิตแบบปัจเจก กลุ่มคนระดับล่างต้องใช้เวลาหมดไปกับการดิ้นรนเลี้ยงปากท้อง เหล่านี้นับเป็นอุปสรรคต่อการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาระยะยาวของชุมชน รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาภัยพิบัติของชุมชนร่วมกับ อปท. /หน่วยงานราชการ /ภาคประชาสังคม อยู่ในระดับที่ไม่แข็งแรงพอที่จะผลักดันให้เกิดการแก้ไขปัญหาเชิงระบบ และที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ข้อจำกัดของชุมชนในการเข้าถึงความรู้ บทเรียนตัวอย่างความสำเร็จ นวัตกรรมสร้างสรรค์ กระบวนการพัฒนาใหม่ๆ สำหรับการเปิดมุมมองต่อการสร้างความตระหนักต่อปัญหาและการแก้ไขปัญหาภัยพิบัติในระดับต่างๆ ส่งผลให้มีมุมมองหยุดนิ่งที่ปรากฏการณ์ของปัญหาเฉพาะหน้า ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ การให้น้ำหนักในการแก้ไขปัญหาระบบท่อ ทั้งที่ความเป็นจริง

6.4 ความเปราะบางทางเพศ

ในงานศึกษานี้ พบว่า ผู้หญิงทุกช่วงวัยมีแนวโน้มเผชิญกับความเปราะบางต่อภัยพิบัติมากกว่าผู้ชาย ในพื้นที่ศึกษาผู้หญิงในครอบครัวที่มีรายได้น้อยจะใช้เวลาอยู่บ้านยาวนานกว่าผู้ชายซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ออกไปหารายได้นอกบ้าน ทำให้คนกลุ่มหลังมีเวลาทำกิจกรรมร่วมกับครอบครัวค่อนข้างน้อย ความอ่อนไหวต่อความเปราะบางจึงต่ำกว่า ปัญหาที่พบโดยทั่วไป เช่น ความกังวลใจต่อความเดือดร้อนของลูกหลาน ความเครียดที่มีต่อความเสียหายของทรัพย์สิน น้ำท่วมบ้าน การสัญจร ทนทุกข์กับภาวะส้วมเต็ม ความเสี่ยงได้รับอันตรายจากสัตว์มีพิษเข้าบ้าน ปัญหาสุขภาพที่มาพร้อมกับน้ำ เช่น น้ำกัดเท้า การลื่นล้มในกลุ่มผู้สูงอายุ การเกิดอุบัติเหตุรถมอเตอร์ไซด์เกิดการเสียชีวิตในบริเวณที่มีน้ำขังเป็นระยะเวลานานจนเกิดตะไคร่เกาะบนผิวถนนในกลุ่มนักเรียน และวัยกลางคน เป็นต้น

ภาคผนวก

ภาพพื้นที่ประสบปัญหาน้ำท่วมชุมชนไทยสมุทร 1

ภาพพื้นที่น้ำท่วมชุมชนไทยสมุทร 2

ภาพพื้นที่น้ำท่วมชุมชนไทยสมุทร 3

